

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

12.01 - КМР. 466 «С» 2021.03.16. 025 ПЗ

ДЕГТЯРЬОВА ОЛЕКСІЯ МИКОЛАЙОВИЧА

2021 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту

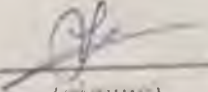
УДК 338.330.32

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету аграрного
менеджменту

(підпис)
«13» 11 2021р.

Осташук А.Д.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
адміністративного менеджменту та
зовнішньоекономічної діяльності

(підпис)
«15» 11 2021р.

Лушчак В.В.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

«Особливості формування державної аграрної політики в сучасних
умовах з урахуванням світових тенденцій»

Спеціальність 073 – «Менеджмент»

Освітня програма Адміністративний менеджмент

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

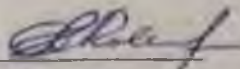
Гарант освітньої програми

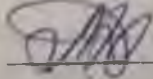
к.е.н., доцент

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент

Виконав

Ковтун О.А.

(підпис)
Гребенникова А.А.
(ПІБ)

(підпис)
Дегтярьов О.М.
(ПІБ студента)

Київ – 2021

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет аграрного менеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри адміністративного
менеджменту та зовнішньоекономічної
діяльності

д.е.н., проф. Луцьк В.В.

« 17 » 03 2021р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студента

Дегтярьову Олександровичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 073 – «Менеджмент»

Освітня програма Адміністративний менеджмент

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Особливості формування державної аграрної політики в сучасних умовах з урахуванням світових тенденцій»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від «16» березня 2021 р. №466 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2021.11.15

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств, статистичні дані.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

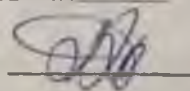
Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретичні засади формування державної аграрної політики.
2. Сучасний етап та виклики ведення агробізнесу в Україні та світі.
3. Головні стратегічні аспекти розвитку аграрного бізнесу України до 2030 року.

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

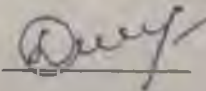
Дата видачі завдання « 16 » березня 2021 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Гребеннікова Д.А.

Завдання прийняв до виконання

Дегтярьов О.М.

НУБіП України

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Особливості формування державної аграрної політики в сучасних умовах з урахуванням світових тенденцій» складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 71 джерела. Основний зміст роботи викладено на 70 сторінках друкованого тексту, містить 10 таблиць, 10 рисунків.

Мета дослідження – довести необхідність удосконалення державної аграрної політики в сучасних умовах господарювання та обґрунтувати залежність результативності функціонування аграрного сектору економіки від взаємопов'язаного застосування всіх її основних складових.

Об'єктом дослідження є державна аграрна політика в цілому та програми підтримки сільськогосподарського виробництва, експорту продукції та інвестиційний клімат держави зокрема.

Предмет дослідження – механізми формування та реалізації державної аграрної політики України в сфері підтримки аграрного бізнесу в сучасних умовах господарювання.

Методи дослідження. У дослідженні були використані такі методи, як аналіз для визначення особливостей поточної законодавчої бази, структури виробництва та експорту сільськогосподарської продукції; Синтезу – для покращення законодавчої бази аграрного сектору і надання відповідних рекомендацій; метод графічного зображення та групування – для оброблення та надання візуалізованої інформації та метод узагальнення для підведення підсумків.

Практичне значення роботи – розробка рекомендацій, які будуть сприяти розвитку галузі сільського господарства, як головного експорто-орієнтованого сектору держави, шляхом покращення законодавчої бази в сфері підтримки сільськогосподарських виробників і захисту інвесторів, привернення уваги до основних недоліків аграрної стратегії розвитку галузей рослинництва і тваринництва та виокремлення переваги, які вона надає.

В першому розділі магістерської кваліфікаційної роботи розглянуто

основні теоретичні засади формування державної аграрної політики в Україні, законодавчі акти та стратегії підтримки сільськогосподарських виробників державою, зроблений огляд актуальних проблем з якими стикаються виробники та аналіз підтримки сільського господарства в частині розвитку аграрного бізнесу і просуванні експорту виробленої продукції.

Другий розділ роботи присвячений аналізу поточного стану сільського господарства України, розглянуто основні показники аграрного виробництва в розрізі років, проаналізовано експортний потенціал аграрних підприємств та підтримка агровиробників державою, як основного драйвера економіки.

В третьому розділі проведено аналіз сприяння розвитку сільського господарства шляхом впровадження новітніх технологій, імплементації європейського законодавства в нашу правову базу. Також, в цьому розділі відзначається важливість підвищення інвестиційної привабливості АПК через створення відповідної законодавчої бази та підтримки на рівні держави.

Ключові слова: аграрна політика, агропромисловий комплекс, світові тенденції, інвестиції, державна підтримка, експорт, Green Deal.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ	11
1.1. Державна аграрна політика як основа розвитку галузі	11
1.2. Програми та інструменти довготривалої підтримки агровиробництва.....	18
1.3. Експортна політика України в галузі сільського господарства	20
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ВЕДЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	25
2.1. Аналіз поточного стану сільського господарства в Україні.....	25
2.2. Аналіз експортного потенціалу аграрних підприємств України.....	30
2.3. Аналіз державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні.....	34
РОЗДІЛ 3. ГОЛОВНІ СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ.....	40
3.1. Розвиток технологічних рішень та адаптація українського сільського господарства.....	40
3.2. Особливості та вплив європейської Зеленої угоди на агропромисловий комплекс України.....	48
3.3. Підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору через зміни в аграрній політиці держави.....	56
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЕКА – Експортно-кредитне агентство
ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

R`n`D – Research and Development

ІКТ – Інформаційно-комунікаційні технології

EBA – European Business Association

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність. Аграрна політика – стратегічний курс держави та система заходів, спрямованих на ефективний та збалансований розвиток продуктивних сил села, вдосконалення або докорінну зміну наявних форм власності, на поліпшення умов життя й побуту його мешканців, забезпечення сировиною харчової та переробної промисловості та ін.

Аграрна політика є важливою складовою соціально-економічної політики держави і передбачає наукове обґрунтування стратегії і тактики розвитку аграрних відносин, розробку шляхів економічного та соціального розвитку села [1].

Аграрна політика України передбачає здійснення політично-правових, соціально-економічних, організаційно-управлінських заходів щодо сільського господарства, регулювання земельних та майнових відносин. У більшості держав світу, особливо розвинутих, здійснюється протекціоністська політика щодо розвитку сільського господарства, зокрема, підтримка фермерів, дрібних сільськогосподарських товаровиробників, обслуговуючих кооперативів через пільгове оподаткування, надання дешевих довгострокових кредитів, безпроцентних позик, дотацій, організовану закупівлю сільськогосподарської продукції, державного замовлення на неї.

Метою аграрної політики України є виведення сільського господарства, соціально-економічного розвитку українського села, умов проживання й праці сільськогосподарського населення на рівень розвинених аграрних країн світу.

Відкриття ринку землі, залучення інвестицій, посуха, стимулювання програм розвитку зрошення, фермерських господарств та підприємництва на селі – виклики сьогодення, які стоять перед нашою державою. Державна аграрна політика покликана допомогти вирішити ці питання на постійному шляху вдосконалення міжнародних практик.

Мета дослідження – довести необхідність удосконалення державної аграрної політики в сучасних умовах господарювання та обґрунтувати залежність результативності функціонування аграрного сектору економіки від

взаємопов'язаного застосування всіх її основних складових.

Відповідно до поставленої мети сформовано завдання:

- освоїти особливості державної аграрної політики України;

- опрацювати програми та інструменти довготривалої підтримки агровиробництва;

- визначити особливості експортної політики України в галузі сільського господарства;

- проаналізувати поточний стан сільського господарства в Україні;

- оцінити експортний потенціал аграрних підприємств України;

- проаналізувати державну підтримку сільськогосподарського виробництва в Україні;

- визначити стратегічні напрями розвитку технологічних рішень та адаптації до них українського сільського господарства;

- проаналізувати вплив європейської Зеленої угоди на агропромисловий комплекс України;

- сформуванати напрями підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору через зміни в аграрній політиці держави.

Об'єктом дослідження є державна аграрна політика в цілому та програми підтримки сільськогосподарського виробництва, експорту продукції та інвестиційний клімат держави зокрема.

Предмет дослідження - механізми формування та реалізації державної аграрної політики України в сфері підтримки аграрного бізнесу в сучасних умовах господарювання.

Методи дослідження. У дослідженні були використані такі методи, як аналіз для визначення особливостей поточної законодавчої бази, структури виробництва та експорту сільськогосподарської продукції; синтезу – для покращення законодавчої бази аграрного сектору і надання відповідних рекомендацій; метод графічного зображення та групування – для оброблення та надання візуалізованої інформації та метод узагальнення для підведення підсумків.

Результати магістерської кваліфікаційної роботи представлені на II Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Київ, НУБіП України, 27 квітня 2021 р.), щорічному конкурсі “Аграрно-політичні дебати” (“Німецько-український агрополітичний діалог”, 01 червня 2021 р.) та IV Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених «Нові виклики для аграрного сектору України в умовах глобалізації» (м. Київ, 26-27 жовтня 2021 р.).

В магістерській кваліфікаційній роботі розглянуто основні теоретичні засади формування державної аграрної політики в Україні, систематизовано актуальні проблеми з якими стикаються виробники та проаналізовано підтримку сільського господарства в частині розвитку аграрного бізнесу і просування експорту виробленої продукції. Відзначено тенденції розвитку сільського господарства України, вивчено показники аграрного виробництва в розрізі років, проаналізовано експортний потенціал аграрних підприємств та підтримка агровиробників державою, як основного драйвера економіки. Обґрунтовано перспективи розвитку сільського господарства шляхом впровадження новітніх технологій, імплементації європейського законодавства в нашу правову базу. Відзначено важливість підвищення інвестиційної привабливості АПК через створення відповідної законодавчої бази та підтримки на рівні держави.

Практичне значення роботи – розробка рекомендацій, які будуть сприяти розвитку галузі сільського господарства, як головного експорто-орієнтованого сектору держави, шляхом покращення законодавчої бази в сфері підтримки сільськогосподарських виробників і захисту інвесторів, повернення уваги до основних недоліків аграрної стратегії розвитку галузей рослинництва і тваринництва та виокремлення переваги, які вона надає.

Магістерська кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Викладена на 70 сторінках комп'ютерного тексту, містить 10 таблиць, 10 рисунків та 71 використане джерело.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Державна аграрна політика як основа розвитку галузі.

Сільське господарство різноманітне та повне протиріч. На цей сектор припадає порівняно невелика частка світової економіки, але воно посідає центральне місце у житті величезної кількості людей. Згідно даних 2017 року з 7,1 мільярда людей у світі, за оцінками, 1,3 мільярда (19%) займалися сільським господарством.

Однак у сучасних країнах із середнім та низьким рівнем доходу, де проживає більшість фермерів світу, на сільське господарство припадає набагато більша частка національного доходу та зайнятості – наприклад, в Індії на сільське господарство припадає 18% національного доходу та 54% зайнятості.

Якщо говорити не лише про пряму зайнятість, то у 2017 році близько 2,6 мільярда людей у всьому світі залежали від сільського господарства як активні працівники чи власники, при цьому близько половини світового населення проживає у сільській місцевості.

Сільське господарство постачає набагато більше, ніж продукти харчування для безпосереднього споживання людиною: воно виробляє значну кількість кормів для худоби, палива для транспорту, волокна (для одягу) і все нашіє, сільськогосподарської біомаси, що використовується для виробництва безлічі промислових хімічних та матеріальних продуктів.

Україна – країна, експорт аграрної продукції якої генерує 40% усієї валютної виручки та складає 9% ВВП (рис.1) [2], як ніколи потребує реформ і створення довгострокової стратегії та програм підтримки і розвитку.

За даними FAOSTAT (2019) Україну можна визначити як одного з основних гравців на світовому ринку виробників продукції рослинництва: соняшникової олії (2 місце) – 15,3 млн. т або 27,2% від загальносвітового виробництва; злакових культур (9 місце) – 74,4 млн. т. або 2,5% від загальносвітового валу [3].

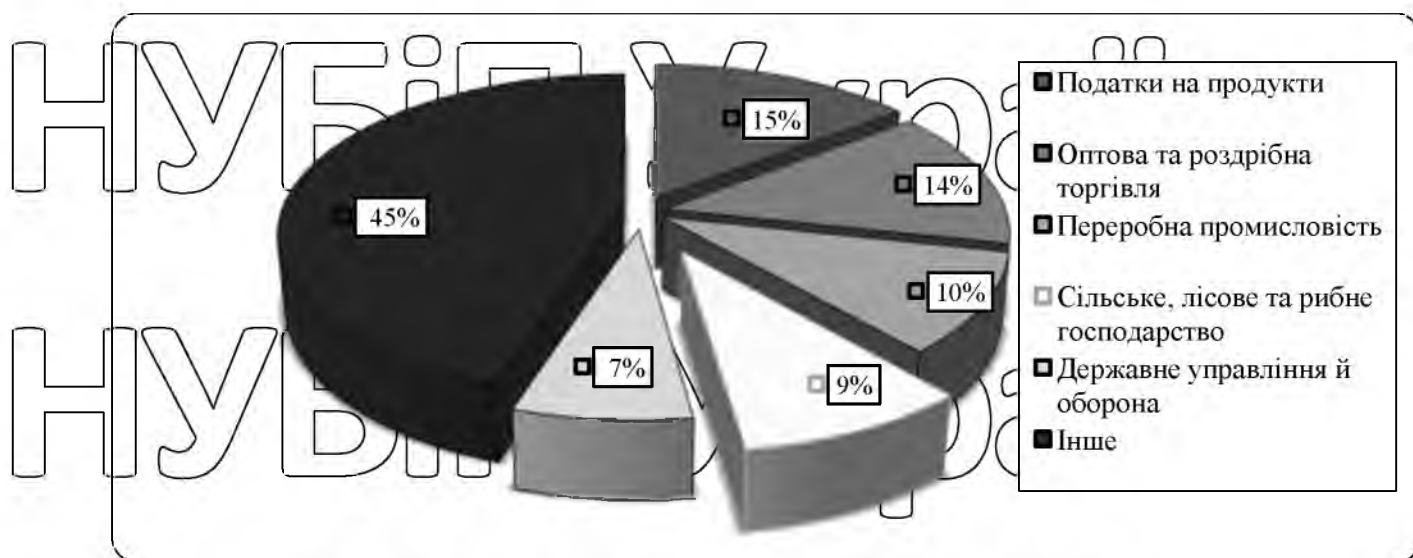

Рис. 1.1. Структура ВВП у 2020 р. у розрізі галузей, % [2]

Галузь тваринництва в Україні знаходиться у стані стагнації та приходить до занепаду через відсутність бачення стратегії розвитку та підтримки зі сторони держави. У 2020 році поголів'я ВРХ та свиней за даними Державної служби статистики, у порів'янні з 2015 роком, скоротилося на 20,4% та 22,1%, відповідно.

Слід зазначити, що виробництво курятини за цей же період збільшилося на 3,4%, що робить країну топ-5 експортером цього м'яса у світі [4].

Згідно аналізу законодавства та літературних джерел можна прийти до висновку, що Україна не має чіткої стратегії розвитку АПК та відповідно сформованого законодавства. Серед основних законів можна виділити Закон України 2982-IV підписаний президентом 18 жовтня 2005 року [5].

Згідно цього Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку сільських територій в національній економіці зумовлюється винятковою знаністю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури.

Державна аграрна політика базується на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору.

Основними складовими державної аграрної політики є комплекс правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій.

Основні засади державної аграрної політики поширюються на сільське та рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів (далі - аграрний сектор), аграрну науку і освіту, соціальну сферу села, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

Державна аграрна політика була спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

1. гарантування продовольчої безпеки держави;
2. перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави;
3. збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації;
4. комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі.

Основними пріоритетами державної аграрної політики зазначались:

1. забезпечення в сільськогосподарському виробництві за допомогою системи державних організаційно-правових заходів прибутку на авансований капітал, включаючи вартість земельних ресурсів, не нижче середнього рівня по економіці держави;
2. створення умов для реалізації та захисту прав селян на землю, формування ринкових земельних відносин, охорони земель;
3. посилення соціального захисту сільського населення, встановлення заробітної плати та пенсійного забезпечення працівників сільського господарства не нижче середнього рівня в галузях економіки держави;

4. створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, які сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників;

5. розроблення і запровадження державних та регіональних програм комплексного розвитку сільських територій, удосконалення державної підтримки розвитку підприємництва з метою розв'язання проблеми зайнятості сільського населення;

6. державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції;

7. запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу, зокрема виробничих ресурсів, та робочої сили;

8. державна підтримка суб'єктів аграрного сектору шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої ценової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики, забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин;

9. створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу аграрного сектору економіки;

10. державна підтримка підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрного сектору;

11. створення умов для закріплення у сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування;

12. державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліоровані землі, особливо щодо утримання внутрішньогосподарських меліоративних систем та оплати електроенергії, що витрачається для подачі води для поливу;

13. удосконалення системи державного управління, ефективно

поєднання загальнодержавної і регіональної політики в аграрному секторі.

Одним із вагомих результатів 2020 року для аграрної галузі є перезавантаження державної підтримки українського АПК. Зокрема, Урядом та Парламентом підтримано низку напрацьованих спільно з аграріями законодавчих ініціатив щодо удосконалення державної підтримки, закріплено у правовому полі функціонування Державного аграрного реєстру, визначено пріоритети державної підтримки на наступні роки.

Перезавантаження державної підтримки АПК базується на трьох принципах – прозорості, прогнозованості та справедливості, які, зокрема, закладені у прийнятому в цілому на початку листопада 2020 року проекті Закону України №3295 «Про державну підтримку сільського господарства України». Цей документ удосконалює державну підтримку та визначає пріоритети на наступні роки. Цей Закон визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення[6].

Йдеться про підтримку тваринництва, включаючи нішеві сфери – вівчарство, козівництво, аквакультуру, підтримку органічного виробництва, садівництва, овочівництва, ягідництва, зрошення, відновлення дренажу та інших. Ці напрямки націлені на створення нових робочих місць, збільшення доданої вартості у сільському господарстві, збільшення кількості фермерських та інших дрібних господарств в аграрній галузі та наповнення місцевих бюджетів.

Крім того, цей документ закріплює на законодавчому рівні функціонування онлайн платформи – Державного аграрного реєстру, який забезпечить аграріям спрощений доступ до програм державної підтримки та публічність її розподілу. Такий інструмент збільшить кількість отримувачів державної підтримки, спростить взаємодію між державою та сільгоспвиробником, запровадить програми таргетованої державної підтримки з можливістю виконання усіх процесів через електронні інструменти.

Зокрема, вже впроваджено пілотне функціонування аграрного реєстру, який охоплює понад 50 об'єднаних територіальних громад по всій Україні. Проект реалізується у координації з Держгеокадастром, Міністерством юстиції та за сприяння проекту Світового Банку й ЄС “Чідтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні”, а також Програми USAID з аграрного і сільського розвитку.

Важливим у забезпеченні прогнозованості держпідтримки є збереження її основних напрямів. Програми, які діяли у 2020 році є середньо- та довгостроковими, і діятимуть надалі. До них належать наступні програми[7]:

1. здешевлення кредитів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті.;

2. компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання. Кредитна субсидія та/або компенсація лізингових платежів надаються суб'єктам господарювання агропромислового комплексу за кредитами, залученими в поточному році, перехідними кредитами, залученими у попередні роки, та/або договорами фінансового лізингу поточного чи попередніх років;

3. підтримка розвитку фермерських господарств та тваринництва в цілому. Цільове спрямування державної підтримки забезпечується пріоритетним наданням державної підтримки малим фермерським господарствам, у тому числі сімейним фермерським господарствам, які мають у власності та/або користуванні не більше 100 га земель сільськогосподарського призначення та річний дохід яких від реалізації продукції не перевищує 5 мільйонів гривень;

4. допомога для садівництва, ягідництва виноградарства та хмелярства, тобто високомаржинальних культур. Виробникам, які закладають плодово-ягідні насадження, виноградники та хмільники, вирощують овочі, державна підтримка надається для часткової компенсації витрат, понесених на придбання садивного матеріалу, проведення робіт та придбання матеріалів для спорудження шпалер і

встановлення систем краплинного зрошення.;

5. підтримка переробної галузі сільськогосподарської продукції. Компенсація придбання, у тому числі на умовах фінансового лізингу, основних засобів сільськогосподарського виробництва вітчизняного та іноземного виробництва, аналоги якого не виробляються в Україні, обладнання для переробної галузі, обладнання для переробки сільськогосподарських відходів та сировини, відходів заготівлі деревини лісу, у тому числі у біопаливо та інші альтернативні види енергії, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

1.2. Програми та інструменти довготривалої підтримки агровиробництва.

Загалом, існує декілька джерел державної підтримки сільгоспвиробників, а саме[8]:

- 1) пряма бюджетна підтримка у вигляді субсидій та дотацій;
- 2) податкові пільги;
- 3) державне втручання в ціноутворення (наприклад, через обмеження експорту або імпорту).

Починаючи з 1998 року, основним джерелом державної підтримки аграріїв в Україні є податкові пільги. Зараз – це єдиний податок 4-ої групи спрощеної системи оподаткування, до 2017 року діяв ще спеціальний режим оподаткування ПДВ в сільському господарстві. Цінова підтримка через втручання в ціноутворення посідала 2-е місце, хоча знедавна цього стало значно менше. Далі майже однакового порядку йдуть пряма та непряма бюджетна підтримка.

Вцілому, оціночна сукупна державна підтримка за 2021 рік оцінюється в 19,3 млрд. грн (пряма бюджетна підтримка, податкові пільги та цінова підтримка), і такий же обсяг очікується і в 2022 році. Цікаво, що донедавна майже завжди значні обсяги підтримки у вигляді податкових пільг та бюджетної підтримки нівелювались державним втручанням в ціноутворення на ринку аграрної продукції в Україні.

Слід зазначити, що державна підтримка підприємствам АПК за 2021 рік виплачена аграріям в розмірі 1 млрд 551 млн грн із передбачених в бюджеті 4,5 млрд грн., про що свідчать дані Мін агрополітики [9].

Пряма державна підтримка – це сума видатків, що передбачена в Державному бюджеті України як бюджетна програма «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників». На 2022 рік в проєкті Державного бюджету на 2022 рік закладено 4,4 млрд грн такої підтримки.

Податкові пільги оцінені як різниця між потенційним та фактичним податковим навантаженням підприємств аграрного сектору, що виникає внаслідок спеціального режиму оподаткування єдиним податком 4ої групи спрощеної системи оподаткування, оскільки цей податок «замінює» податок на прибуток та земельний податок. До 2017 року для аграріїв найбільшим джерелом податкових пільг був спеціальний режим сплати ПДВ в сільському господарстві, згідно якого сільгоспвиробники мали право залишати ПДВ з продажу своєї продукції для відшкодування вхідного ПДВ та для інших виробничих цілей.

Цінова підтримка – заходи державної політики, що впливають на ціну реалізації аграрної продукції. Це такі заходи, як запровадження експортних або імпорتنих квот чи мит, адміністративного регулювання цін, квотування внутрішнього виробництва, відшкодування ПДВ при експорті продукції тощо. Позитивна цінова підтримка виникає, коли ціна реалізації продукції сільгоспвиробником є вищою за співставну ціну на світовому ринку (у випадку, наприклад, імпортного мита чи квоти). Негативна – навпаки, коли ціна реалізації є нижчою за відповідну співставну світову ціну (у випадку, наприклад, експортного мита чи квоти). При позитивній цінній підтримці сільгоспвиробник отримує додатковий дохід, при негативній – сільгоспвиробник недоотримує дохід.

Для розрахунку сукупного розміру підтримки всього аграрного сектору до вищеперерахованих форм підтримки додають ще так звану непряму підтримку або бюджетні видатки на підтримку надання загальносекторальних послуг, – за

методологією ОЕСР, або на заходи «зеленої скриньки» за методологією Світової Організації Торгівлі. Це включає в себе фінансування, наприклад, фітосанітарних та санітарних заходів, підвищення кваліфікації кадрів, аграрну освіту та науку, дорадництво тощо

Пряма державна підтримка сільгоспвиробників здійснюється у вигляді субсидій та дотацій з Державного та місцевих бюджетів України. У 2020 році ця сума становила 3,97 млрд. грн, на 2021 рік закладено 4,5 млрд. грн, а на 2022 рік – 4,4 млрд. грн, як це зазначено в проекті закону України Про Державний бюджет на 2022 рік, внесеного до першого. На 2021 рік збільшились видатки на компенсацію вартості с/г техніки (з 0,8 до 1 млрд. грн, у сумі за 2020 рік близько 600 млн. грн припадає на компенсацію за 2019 рік), здешевлення кредитів (+151 млн. грн), майже вдвічі збільшено підтримку фермерських господарств (найбільше – на компенсацію вартості консультацій та пряму грошову підтримку сплати ЄСВ).

Також у 2021 році вперше запущені програми з відшкодування загиблих посівів внаслідок надзвичайної ситуації (як реакція Уряду на посуху у південних регіонах у 2020 році) у розмірі до 4700 грн./га та з обмеженням у 50 га/особу (із розрахунку покриття постійний витрат), субсидії для виробників, що вирощують гречку (до 5 тис грн, але не більше ніж на 300 га).

Наразі, на розгляді для затвердження в Кабміні знаходяться ще дві програми з підтримки страхування в аграрному секторі та державній підтримці програм зрошення. Таким чином, з 2020 року державна підтримка, з одного боку, стає більш адресною, тобто такою, що надається безпосередньо виробнику в грошовій формі, а з другого боку – спрямовується для залучення фінансових інституцій в процес фінансування виробництва (через більш інтенсивне фінансування програм зі здешевлення та компенсації кредитів, залучення, у випадку прийняття постанови КМУ, страхових компаній) (табл. 1).

Програма	Таблиця 1.1	
	2020	2021
Часткова компенсація вартості с.-г. техніки	1 457,64	1 000,00

та обладнання вітчизняного виробництва		
Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлювання кредитів	1 048,71	1 200,00
Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства	291,95	450
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	134,76	200
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції	1046,92	1150
Відшкодування втрат від пошкодження посівів С/Г культур від НС	-	240,00
Державна підтримка нішевих культур	-	50,00
Державна підтримка виробників картоплі	-	50,00
Разом	3968	4500

Пряма державна підтримка сільськогосподарських виробників (млн грн).

Джерело: Розроблено на основі даних Держбюджету за 2020 – 2021 р., звіт про виконання Бюджету [9].

1.3. Експортна політика України в галузі сільського господарства.

Одним із основних діючих документів щодо сприяння експорту є розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р “Про схвалення Експортної стратегії України (“дорожньої карти” стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки” [10].

Стратегію розроблено Міністерством економічного розвитку і торгівлі за участі бізнесу та експертного середовища, із застосуванням методології Міжнародного торговельного центру.

У Стратегії визначено основні заходи, що потребують реалізації у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі та спрямовані на підвищення конкурентоспроможності українського експорту [11].

Основними цілями цього розпорядження є:

- створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту;
- розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємств, зокрема малих та середніх;

3. удосконалення навичок і компетенцій підприємств, зокрема малих та середніх (підприємництва), необхідних для участі в міжнародній торгівлі;

4. створення сприятливих умов, що стимулюють торгівлю та інновації для диверсифікації експорту.

На сьогодні українські підприємства стикаються з численними перешкодами у ході своєї зовнішньоекономічної діяльності, що пов'язано з недостатнім рівнем якості послуг з підтримки торгівлі, які є доступними для підприємств.

Зацікавлені центральні органи виконавчої влади, установи та організації, до компетенції яких віднесені питання розвитку міжнародної торгівлі, повинні утворювати єдину цілісну систему, мати ефективний механізм координації своїх дій та надавати підприємствам, зокрема малим та середнім, широкий спектр послуг, необхідних для їх успішної діяльності на зовнішніх ринках. Такими послугами мають бути, зокрема, поширення інформації про чинні умови та

можливості виходу на нові ринки, надання консультацій щодо визначення зовнішнього попиту на товари (роботи, послуги), надання практичних рекомендацій стосовно вдосконалення продукції з метою підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Основним елементом реалізації цього стратегічного завдання є поліпшення наявної інфраструктури з підтримки торгівлі, а також розроблення дієвих фінансових рішень для підприємств і спрощення процедури торгівлі.

Інституційними установами підтримки експорту є Державна установа «Офіс із просування експорту» та Експортно-кредитне агентство[12].

Державну установу «Офіс із просування експорту» утворено з метою підтримки та просування експорту товарів, робіт та послуг українських виробників, а також участі в реалізації Експортної стратегії України

Предметом діяльності Установи є[13]:

1. забезпечення функціонування експортного веб-порталу, програмно-технологічна підтримка та розвиток експортного веб-порталу;

2. надання інформаційних та експортно-аналітичних послуг для

експортерів;

3. експортний консалтинг та дослідження кон'юнктури ринку, виявлення громадської думки;

4. створення та надання в користування суб'єктам господарювання баз даних у сфері експорту;

5. організація навчального процесу та тренінгів для експортерів;

6. участь у підготовці, організації роботи та координації діяльності торговельних місії з просування експорту за межами України; надання пропозицій щодо підготовки, організації роботи та проведення національних

експозицій України на всесвітніх та міжнародних виставках і ярмарках;

7. сприяння в участі українських суб'єктів господарювання в міжнародних виставках і ярмарках; співпраця з іноземними торговельними місіями та представництвами на території України.

З метою розвитку експорту Верховною Радою України прийнято Закон від 20 грудня 2016 року № 1792-VIII «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту», яким передбачено створення експортно-кредитного агентства.

Основними завданнями ЕКА є [14]:

1. захист українських експортерів від ризику неплатежів та фінансових втрат, пов'язаних з виконанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів);

2. впровадження сучасних фінансових технологій у зовнішній торгівлі та механізмів підтримки експорту шляхом страхування, перестрахування та гарантування;

3. розвиток експорту товарів (робіт, послуг) українського походження, підвищення конкурентоспроможності товарів (робіт, послуг) українського походження на світових ринках;

4. участь у реалізації програм часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами.

У 2020 році Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 695 «Про

затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки». Окремим напрямом цього документу є підтримка експорту, аграрного сектору, розвитку малого та середнього підприємництва, сільських територій [15].

Україна дуже насичена різними сферами діяльності, такими які є вже базовими для нашої країни та ще новими, які ще тільки починають зароджуватися в наших умовах. Зокрема, можна виділити основні перспективні сектори Експортної стратегії [16]:

1. інформаційно-комунікаційні технології;
2. креативні індустрії;
3. технічне обслуговування та ремонт повітряних суден;
4. машинобудування;
5. харчова і переробна промисловість;
6. крос-сектори.

Найбільш перспективними для зростання в експорті товарів у секторі харчової і переробної промисловості є готові продукти харчування:

1. кондитерські вироби, напої, соняшникова олія, мед, соки, консервовані овочі, молочні продукти та інші продукти, які є готовими до вживання;
2. харчові інгредієнти, зокрема продукти глибокої переробки;
3. органічна продукція, виготовлена з дотриманням встановлених правил.

Як можна побачити зі структури експорту товарів України в 2020 році, майже половина експорту складає агропромисловий та харчовий комплекси

45,1% або 22179,4 млн. дол. США. На другому місці йде металургія – 18,4% або 9030 млн. дол. США, далі продукція машинобудування – 11 % або 5405,8 млн. дол. США і мінеральна продукція – 10,8% або 5331,6 млн. дол. США (табл. 1.2).

З рештою експортна підтримка аграрного сектору окремо не виділяється. В спеціалізованих комітетах Верховної Ради України були запропоновані декілька стратегій розвитку експорту саме аграрного сектору, але вони були відхилені до прийняття.

Таблиця 1.2

Структура експорту товарів України у 2020 році.

Галузі, які експортують вироблену продукцію	Вартість експортованих товарів, млн. дол. США	Частка загального експорту товарів, %
АПК та харчовий комплекс	22179,4	45,1
Продукція металургійного комплексу	9030	18,4
Продукція машинобудування	5405,8	11
Мінеральні продукти	5331,6	10,8
Продукція хімічної промисловості	2702,8	5,5
Деревина та паперова маса	1814,6	3,7
Різні промислові товари	1649,3	3,4
Продукція легкої промисловості	1078,4	2,2

Джерело: Розроблено автором на основі даних Міністерства економіки України [17].

Загалом проводиться маркетингова експансія України задля впізнаваності бренду країни під назвою «Trade with Ukraine», але аграрний сектор один з багатьох секторів, який потребує окремої уваги задля максимального використання наших конкурентних переваг на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ ВЕДЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1. Аналіз поточного стану сільського господарства в Україні.

Агропромисловий комплекс – це комплекс інтегрованих галузей (тваринництво, рослинництво, харчова промисловість, сільськогосподарське машинобудування та органічне землеробство), а також допоміжних об'єктів (зберігання, страхування, транспортування, розподіл продовольства та сільськогосподарської продукції)[18].

Основним завданням агропромислового комплексу є забезпечення населення країни продовольством, а промисловості сировиною. Економічний ефект досягається завдяки вдалому розташуванню та взаємодії виробництв.

Головна ланка агропромислового комплексу – це сільське господарство.

На основі продукції сільськогосподарських підприємств працюють заводи та фабрики харчової та легкої промисловості. У свою чергу сільськогосподарські підприємства одержують засоби виробництва від підприємств сільськогосподарського машинобудування, сільськогосподарської хімії.

Важливою та обов'язковою складовою АПК є підприємства енергетики та інфраструктури[19].

Аграрна політика сьогодні спрямована на створення ефективної та стійкої системи, яка зможе забезпечити громадян продовольчими товарами, а виробництва – сировиною.

Агропромисловий комплекс (рис.2.1) сьогодні стикається з рядом серйозних проблем[20]:

1. прогнати зростаюче населення;
2. зіткнутися зі зменшенням доступності природних ресурсів;
3. покращити умови праці фермерів;
4. поліпшити якість продукції для підвищення конкурентоспроможності.

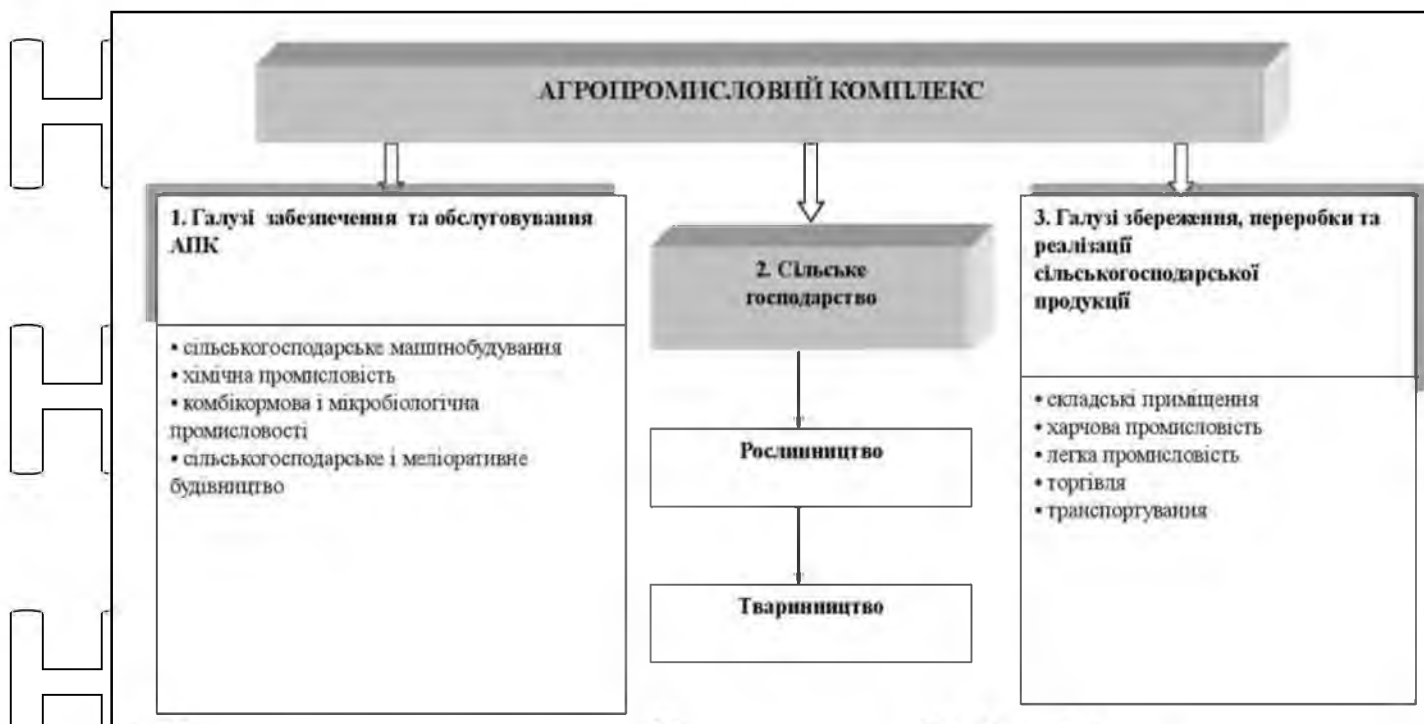

Рис. 2.1. Структура агропромислового комплексу України [18].

Використовуючи данні Державної служби статистики України можна проаналізувати основні особливості розвитку агропромислового комплексу країни з 1991 року. Загалом, рослинництво і тваринництво зазнало багато змін за останні 30 років, серед яких є як позитивні, так і негативні. Формування державної політики в цей час зазнавало кардинальних змін протягом усього часу існування країни – використовувався світовий досвід, адаптовувалися різноманітні світові практики до особливих умов України в ті періоди. Особливо в останні десятиріччя почався перехід від екстенсивного до інтенсивного методу ведення виробництва, що означає якісні, а не кількісні зміни на однаковій площі вирощування сільськогосподарських культур. Використання сільськогосподарської землі не як тимчасового засобу праці, а постійного повноцінного майна мусить прискорити останні процеси «переродження» українського сільськогосподарського виробництва.

Згідно даних Держстату (табл. 2.1.) посівна площа основних сільськогосподарських культур з 1991 року по 2020 рік збільшилася з 20205 тис. га до 24077 тис. га, що означає збільшення розораності земель на 19,5%. Це показує, що аграрна політика в країні була спрямована переважно на

екстенсивний кількісний розвиток в останні три десятиріччя, тобто збільшення валу продукції за рахунок освоєння більшої кількості земель сільськогосподарського призначення[21].

Таблиця 2.1

Посівна площа основних сільськогосподарських культур, 1991-

2020 р.р.

Рік	Уточнена посівна площа сільськогосподарських культур, тис.га					Площа насаджень культур плодових та ягідних (загальна)
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	Соняшник	картопля	культури овочеві	
1991	14671	1558	1601	1533	477	842
2000	13646	856	2943	1629	541	425
2010	15090	501	4572	1408	465	255
2018	14839	276	6117	1319	430	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служба статистики України[21].

Аналізуючи урожайність основних сільськогосподарських культур можна прийти до висновку, що за останні роки використання високоврожайних сортів та гібридів, а також, сучасних технологій обробітку ґрунту, підходів до внесення добрив та сівои, ми отримали збільшення врожайності (табл. 2.2.):

- зернових та зернобобових з 26,5 ц/га 1991 року до 42,5 ц/га 2020 року – на 60%;
- буряків цукрових з 234 ц до 416 ц – на 77,8%;
- соняшнику з 14,6 до 20,2 ц/га – на 38,4%;
- картоплі з 95 ц до 157 ц – на 65,3%;
- культури овочеві з 128 ц до 207 ц – на 61,7%.

Можна прийти до висновку, що зі збільшенням урожайності та площ під посівами та насадженнями сільськогосподарських культур в Україні збільшився вал усієї основної сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.2

Урожайність основних сільськогосподарських культур, 1991-2020 рр.

Рік	Урожайність сільськогосподарських культур, ц/з.1 га зібраної площі					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
1991	26,5	234	14,6	95	128	23,0
2000	19,4	177	12,2	122	112	38,4
2010	26,9	279	15,0	132	174	78,2
2018	47,4	509	23,0	171	214	128,4
2019	49,1	461	25,6	155	214	108,1
2020	42,5	416	20,2	157	207	105,6

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України[21].

Вивчаючи досвід інших країн, наприклад, США, то середня врожайність зернових та зернобобових вища майже на 102% і становить 86,5 ц/га. Це означає, що на шляху розвитку як сільського господарства, агротехнологій та аграрної політики, які йдуть паралельно один одній, Україні варто пройти ще великий шлях задля досягнення бажаних результатів своєї праці [22].

Згідно даних Державної служби статистики України з 1991 по 2020 роки поголів'я сільськогосподарських тварин значно скоротилося. Відповідно поголів'я ВРХ скоротилося з 25195 тис. голів до 3092 тис. голів – на 87,7%, свиней з 19948 тис. голів до 5727,4 тис. голів – на 71,2%, овець та кіз з 9003,1 тис. голів до 1204,5 тис. голів – на 86,6%, птиці з 255 млн. гол. до 220,5 млн. голів – на 13,8% (табл. 2.3.) [23].

Зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин може бути спричинено зменшенням купівельної спроможності громадян, збільшенням собівартості виробництва такої продукції і, також, покращенням виробництва і виходом більшої кількості продукції з однієї тварини за рахунок покращення технології вирощування і селекції тварин.

Виробництво основних видів продукції тваринництва можна відзначити

наступними показниками, що показують зменшення з 1991 року до 2020 рік:

Кількість сільськогосподарських тварин в Україні, 1991-2020 р.р.

Таблиця 2.3

Рік	Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
	усього	у т. ч. корови			
1990	25194,8	8527,6	19946,7	9003,1	235,1
2000	10626,5	5431,0	10072,9	1884,7	126,1
2010	4826,7	2736,5	7576,6	1832,5	191,4
2018	3530,8	2017,8	6109,9	1309,3	204,8
2019	3332,9	1919,4	6025,3	1268,6	211,7
2020	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України [21].

- м'яса у забійній вазі з 4357,8 тис. т до 2477,5 тис. т – на 43,2%;
- молока з 24508 тис.т до 9264 тис. т – на 62,2%;

- яєць з 16286,7 млн. шт. до 16167,2 млн. шт. – на 0,01%

вовни з 29804 т до 1573 т – на 94,7% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Виробництво основних видів продукції тваринництва, 1991-2020 р.р.

Рік	Виробництво основних видів продукції тваринництва			
	м'ясо (у забійній масі), тис.т	молоко, тис.т	яйця, млн.шт.	вовна, т
1990	4357,8	24508,3	16286,7	29804
2000	1662,8	12657,9	8808,6	3400
2010	2059,0	11248,5	17052,3	4192
2018	2354,9	10064,0	16132,0	1908
2019	2492,4	9663,2	16677,5	1734
2020	2477,5	9263,6	16167,2	1573

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України [21].

З усіх видів продукції слід відзначити майже незмінність у показниках виробництва яєць. Ця галузь на рівні з виробництвом курятини залишається лікучою в нашій державі за рахунок низької вартості у порівнянні з іншими видами м'яса.

Слід відзначити також виробництво вовни, зменшення якого може бути

спричинено високою капіталомісткістю виробництва, а також складністю виробництва та реалізації продукції за відсутності державного стимулювання вівчарства та легкої переробної промисловості.

Використовуючи дані для аналізу можна прийти до висновку, що рослинництво знаходиться на підйомі та може швидко пристосовуватися під сучасні виклики та потреби імпортерів, але сама технологія виробництва у малих та середніх господарствах знаходиться ще на низькому рівні. Використавши цей, ще нерозкритий потенціал наших агровиробників, Україна змогла б і надалі просуватися у збільшенні прибутковості виробництва та збереження родючості

земель.

У галузі тваринництва відбувається все у протилежному напрямку. Загін пад цієї галузі вже давно прослідковується зі статистичних даних і зумовлений, переважно, зниженим попитом на ці види продукції у порівнянні з 1991 роком та відносно великою капіталоємністю виробництва так і неможливістю конкурувати за ціну з країнами у яких виділяються державні дотації для виробників основних видів продукції тваринництва [24].

2.2. Аналіз експортного потенціалу аграрних підприємств України.

Вдальному розвитку сільськогосподарського сектору сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниці, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти і альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів

Україна є одним із основних світових експортерів сільськогосподарської продукції. Основою експорту в галузі рослинництва є зернові, зернобобові та олійні культури, а у тваринництві слід виділити курятину та яйця [25, 26].

За даними Державної митної служби України головним імпортером нашої сільськогосподарської продукції є КНР (рис. 2.2.) [27]. Загалом Китай імпортує до 16,2% нашої сільськогосподарської продукції. Наступною йде сусідка Китаю і друга країна за населенням у світі – Індія. Для виробництва кормів в основному імпортується значна частина зернових та зернобобових, а також інших видів

сільськогосподарської продукції і становить 7,5% від загального виробництва.

Рис. 2.2. Основні країни-імпортери української сільськогосподарської продукції за січень-вересень 2021 року [28].

Основу експорту рослинницької продукції України на 2020-2021 рік складає [29,30]:

- кукурудза – 23,8 млн. т, 79% загального виробництва;
- пшениця – 16,8 млн. т, 66% загального виробництва;
- ячмінь – 4,1 млн. т, 52% загального виробництва;
- соняшник – 0,2 млн. т, 1,4% загального виробництва.

Варго зазначити, що основою експорту соняшнику є соняшникова олія – 5,4 млн. т – 91,5 загального виробництва;

- соя – 1,5 млн. т, 50% загального виробництва;
- ріпак – 2,4 млн. т, 87% загального виробництва (табл. 2.5.).

Окрім самої галузі рослинництва разом розвиваються і наші логістичні маршрути: будуються авто- та залізничні шляхи, проводиться відновлення річкових маршрутів, днопоглиблення, відроджується галузь суднобудування як морського так і річкового транспорту [31], розбудовуються елеватори, олійноекстракційні заводи та інші переробні підприємства [32], відбувається поширення сучасних технологій в місця вирощування сільськогосподарських

культур, тобто в віддалені сільські місцевості[33].

Обсяги виробництва та експорту основної сільськогосподарської продукції у 2020 році.

Таблиця 2.5

Експортна продукція	Вироблено, тис.т	Експортовано, тис.т	Частка експортованої до виробленої прод., %	Дохід від експорту, млн. дол. США
Кукурудза	30297	23800	79%	4886
Пшениця	25420	16851	66%	3596
Овочі	9653	528	5%	167
Ячмінь	7947	4139	52%	4139
Соняшникова олія	5913	5275	89%	5325
Плоди і ягоди	2800	156	6%	156
Соя	3000	1466	49%	1466
Ріпак	2750	2396	87%	2396
М'ясо птиці	1405	431	31%	431
Мед	68	81	119%	139

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України [21].

Основу експорту тваринницької продукції України на 2020 рік складає[34,35]:

- м'ясо птиці – 431 тис.т, 30,6% загального виробництва;
- свинина – 3 тис. т, 0,01% загального виробництва;
- молоко та вершки – 19 тис.т, 1,7% загального виробництва;
- меду – 81 тис. т (для внутрішніх потреб було вироблено 68 тис. т).

Варто зазначити, що галузь виробництва меду за 2020 рік експортувала в грошовому виразі на один і той самий розмір коштів разом із овочівництвом та ягідництвом, хоча одне з найбільших сприянь у розвитку відводиться саме останнім двом галузям.

Мед, плоди і ягоди приносять приблизно рівний дохід на рівні 1718 та 1525 дол. США відповідно. Трудомісткість виробництва даної продукції та попит на неї формує високі ціни на неї та стимулює займатися цими напрямками все більше і більше підприємців. М'ясо птиці входять то трійки найдорожчої

експортної продукції із показником у 1301 дол. США/т. Загалом, тваринництво досить високомаржинальна галузь, яка включає в данці свого виробництва і виробництво рослинницької продукції, також переробку її на корми, будівництво птахофабрик і переробних потужностей, що сприяє розвитку загалом усіх супутніх галузей. Наступною йде традиційна для України продукція рослинництва – соняшникова олія з вартістю 1009 дол. США/т. Збільшення вартості продуктів харчування позитивно відобразився на ціні усієї сільськогосподарської продукції без виключення, тому ріпак, соя, ячмінь та кукурудза показали найвищі показники ціни в історії (рис. 2.3.).

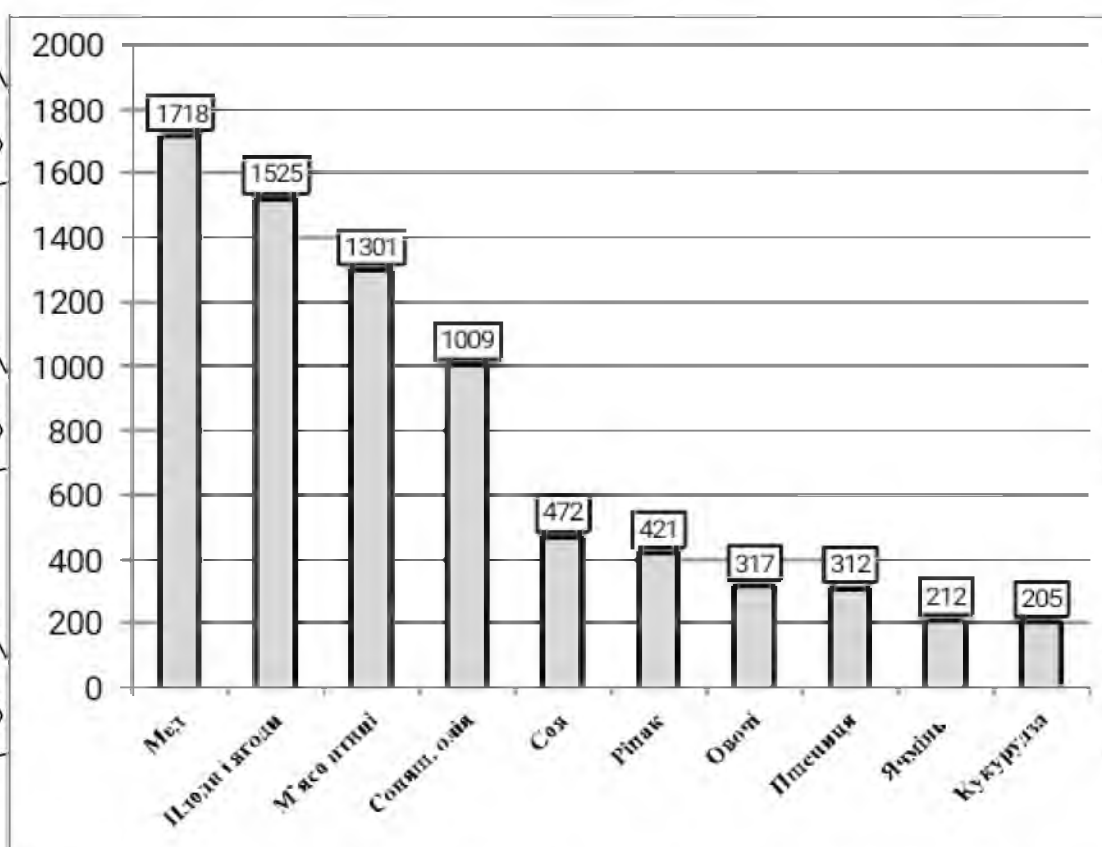

Рис. 2.3. Дохід у доларах США на 1 т експортованої сільськогосподарської продукції за 2020 рік, дол. США [34].

На сьогоднішній день українські товаровиробники мають відповідні дозволи для ведення експорту до ЄС яєць, яєчних продуктів та риби. Поки що, експорт рослинницької продукції в ЄС не потребує дозволів, але вимагає дотримання квотувань [35].

2.3. Аналіз державної підтримки сільськогосподарського виробництва

в Україні.

Аграрний сектор як основний драйвер нашої економіки потребує значної підтримки сільськогосподарських виробників в умовах конкурентного світового середовища. Слід зазначити, що Україна займає одне з основних місць в забезпеченні світової продовольчої безпеки. Наразі держава сприяє розвитку сільськогосподарського підприємництва, проводить регулювання цін, субсидує товаровиробників як за вироблений товар, так і допомагає у придбанні та компенсації вартості вітчизняної с.-г. техніки (рис.2.4).

Розвиток АПК є основою розвитку держави та її стабільності у майбутньому, через можливість розподіляти надходження як на розвиток і допомогу сільському господарству, так і сприяння розвитку суміжних галузей легкої та важкої промисловості.

З урахуванням розвитку технологій в сільському господарстві та збільшення конкуренції на світовій арені необхідно так само розвивати аграрне законодавство, адаптувати його під сучасні норми і надалі проводити стимулювання розвитку галузі задля збільшення ефективності ведення бізнес-процесів та стимулювання інвестиційної діяльності у основний сектор економіки.

У сучасній високо конкурентній економіці весь Державний апарат має працювати злагоджено, надавати стимулювання товаровиробникам, що в свою чергу допомагає ставати їм більш конкурентоздатнішими та адаптованими у сучасній ринковій економіці.

Створення цих можливостей спонукає весь сектор розвиватися і використовувати власні конкурентні переваги з метою отримання максимального прибутку та проводити експансію на світових ринках постачаючи власну вироблену продукцію до споживачів по всьому світу, адже, українська сільськогосподарська продукція представлена на всіх континентах.

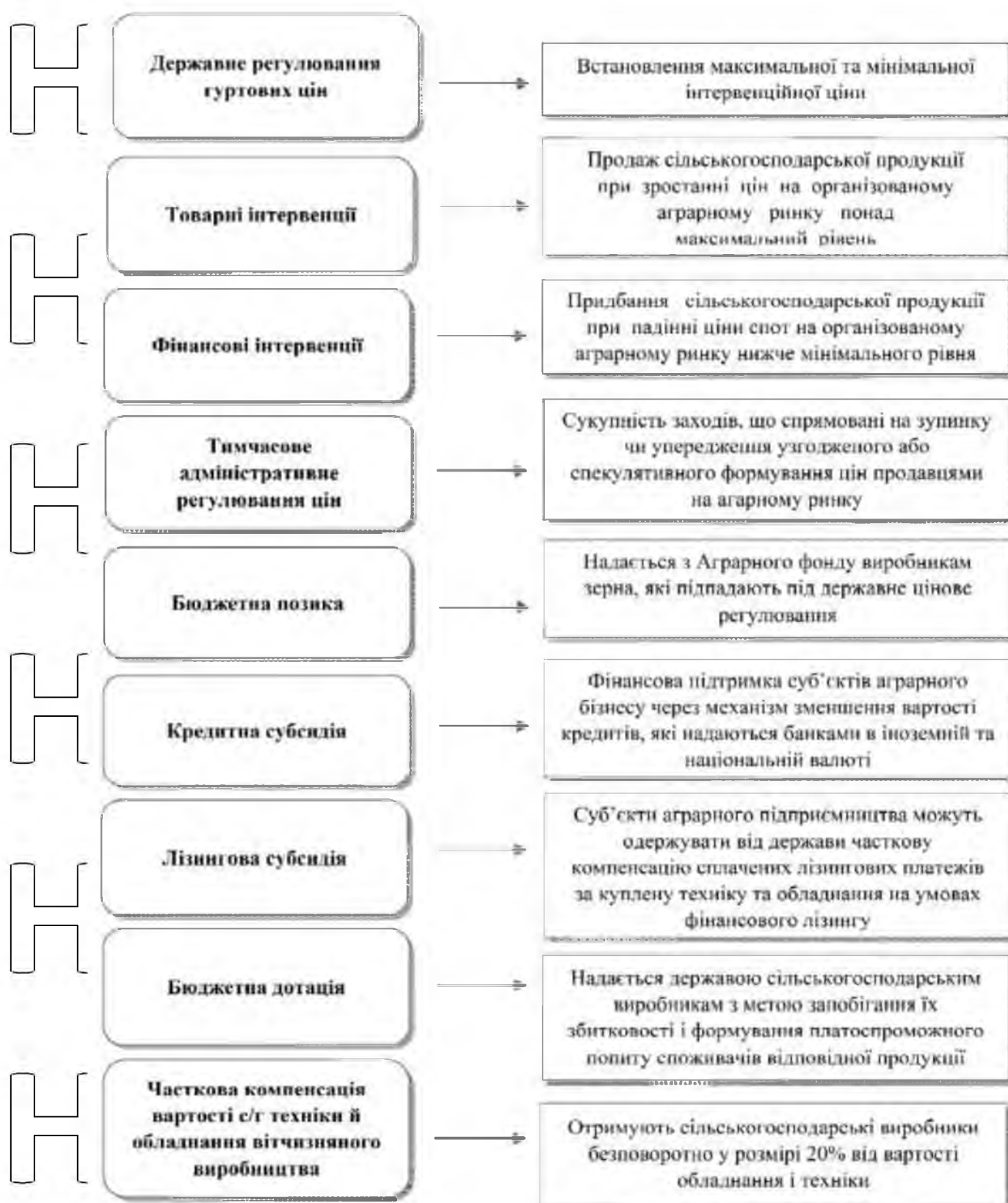

Рис. 2.4. Форми державної підтримки аграрного сектору [36].

Проведення державного регулювання гуртових цін, товарних та фінансових інтервенцій, бюджетні позики, різні види субсидій (бюджетна, кредитна, лізингова), бюджетна компенсація на товари та послуги, а також

часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва — це ті інструменти, які мають надавати сільському господарству об'єктивні переваги перед іншими світовими товаровиробниками.

Фінансова підтримка аграрного сектору є одним з основних важелів державної аграрної політики.

Так ми бачимо, що об'єм державної підтримки з року в рік змінюється, але загалом відзначається позитивна динаміка приросту видатків за 2016-2019 роки (табл. 2.6.) [37].

За останні роки коливання відшкодувань залежало від багатьох факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, які поставали перед державою. Слід зазначити, що державна підтримка галузі тваринництва в 2019 році в порівнянні до 2017 року зросла майже на 1160% і, загалом, в цьому напрямку відзначається значний приріст. На нашу думку це відображає чітку державну стратегію розвитку саме цього сектору, адже, як було зазначено в попередніх розділах, тваринництво в Україні знаходиться у стані занепаде і показує динаміку до скорочення поголів'я свиней та ВРХ. Останні роки з'явилася фінансова підтримка розвитку фермерських господарств, обсяг програми якої щорічно зростає.

Варто відзначити, що на рівні з іншими видами підтримки з'явилася програма розвитку, закладання молодих садів, виноградників та ягідників. Популярність ягідної продукції та висока рентабельність вирощування даних культур стимулює державу до стимулювання цього сектору сільського господарства. Високомаржинальні культури, окрім високої рентабельності інвестицій (ROI), створює велику кількість робочих місць як на етапі догляду та вирощування, так і на етапі збирання і переробки продукції. Державна політика в цьому секторі ефективно розвивати підприємництво та, з рештою, зменшувати безробіття та відтік кадрів за кордон [38].

Також, як видно із таблиці, можна відзначити збільшення кредитування фермерським господарствам, яке зросло з 15,8 млн. грн до 44,5 млн. грн. Відтік громадян із сільської місцевості стимулює державу до інвестицій у фермерські

Таблиця 2.6

Обсяги фінансування з Державного бюджету сільського господарства (млн.грн), 2016-2019 рр.

Коди	Найменування видатків за програмною класифікацією	Роки			
		2016	2017	2018	2019
	Програми підтримки розвитку АПК	1754,6	5448,1	4283,9	5963,3
ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД					
2801030	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	300,0	300,0	266,0	127,2
2801180	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	-	55,0	-	-
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	210,0	800,0	210,0	800,0
2801350	Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	-	299,3	400,0	400,0
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	-	25,0	-	200,0
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	30,0	170,0	2401,0	3500,0
2801580	Фінансова підтримка с/г товаровиробників	-	1248,7	955,0	881,8
СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД					
2801180	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	5,0	5,0	5,0	5,0
2801350	Державна підтримка розвитку хмелярства, овочівництва, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	-	-	-	-
2801370	Збільшення статутного капіталу НАК «Укראгролізинг» для закупівлі технічних засобів для агропромислового комплексу з подальшою передачею їх на умовах фінансового лізингу	-	-	-	-
2801460	Надання кредитів фермерським господарствам	15,8	40,0	43,1	44,5
2801490	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	3,8	3,8	3,8	4,8
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	-	-	-	-
2801560	Формування Аграрним фондом державного інтервенційного фонду, а також закупівлі матеріально-технічних ресурсів для потреб с/г товаровиробників	1400,0	-	-	-
2801580	Фінансова підтримка с/г товаровиробників	-	3301,3	-	-

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державного бюджету [38].

господарства, які мають стати основою міських та селищних громад не тільки як платники податків, а і як локальні «крафтові» товаровиробники забезпечуючи в першу чергу продовольчу безпеку власного регіону.

Згідно Бюджетного кодексу України щорічна підтримка аграрного сектору має становити не менше 1% грошового еквіваленту від випуску продукції сільського господарства, але актуальні дані показують на недоотримання сектором достатньої підтримки й невідповідності законодавства реаліям сьогодення (табл. 2.7.).

Таблиця 2.7

Показник	Роки			
	2016	2017	2018	2019
Обсяг випуску в сільському господарстві, млн. грн.	637791,0	707792,0	847587,0	842767,0
Видатки Державного бюджету на підтримку розвитку АПК, млн. грн.	1754,6	5448,1	4283,9	5963,3
Видатки Державного бюджету на підтримку розвитку АПК по відношенню до обсягів випуску, %	0,3	0,8	0,5	0,7

Видатки Державного бюджету на підтримку розвитку АПК по відношенню до обсягів випуску, 2016-2019 рр.

Джерело. Розроблено автором на основі даних Держ. служби статистики України [39].

Враховуючи те, що сільськогосподарськими виробниками недотримується до 50% задекларованої підтримки, галузь показує позитивну динаміку до випуску продукції. З 2016 до 2019 року приріст складає 32%, що показує зміну обсягів на 204976 млн. грн.

Останні роки спостерігається поглиблення внутрішньої кризи фермерства зменшення кількості сільськогосподарських підприємств та збільшення площ великих господарств, агрохолдингів, які мають більші конкурентні переваги ніж локальний товаровиробник: доступ до дешевих кредитів не тільки в середині країни, а і за її межами, що дозволяє створювати власні ланцюги доданої вартості, проводити збільшення земельного банку. З іншої сторони великі

агрокомпанії – це сучасні R'n'D центри, інноваційні драйвери країни, господарства де починають апробуватися сучасні технології та представники держави на світовій арені. Небезпека даної форми підприємницької діяльності криється у монополізації та концентрації великої кількості земельних площ у власності однієї юридичної чи фізичної особи [39].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3.

ГОЛОВНІ СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ
УКРАЇНИ ДО 2030 РОКУ3.1. Розвиток технологічних рішень та адаптація українського
сільського господарства.

Наші основні конкуренти на глобальному торговому ринку набагато швидше адаптуються до змін, а за відсутності довгострокової державної стратегії розвитку агропромислового комплексу Україна втрачає свої очевидні конкурентні переваги, адже сучасні світові технології вирощування сільськогосподарських культур та тварин повністю надолужують і навіть нівелюють перевагу у родючості наших ґрунтів, тобто наявності доступних мікро- та мікроелементів та, особливо, органічної частини ґрунту – гумусу.

Зменшення витрат на вирощування сільськогосподарських культур, в тому числі і на корми тваринам, вже довгий час не може конкурувати з адаптивними світовими технологіями вирощування культур при використанні оптимальних затрат та отриманні в середньому у 1,3-1,5 рази більшої середньої врожайності по основним сільськогосподарським культурам [40,41].

Взявши до уваги ці особливості, можна чітко сформулювати думку, про те, що довгострокова аграрна стратегія не просто необхідна, а життєво важлива для України, адже кожна країна на світовій арені змагається за можливість розвиватися, в тому числі шляхом залучення як внутрішніх так і зовнішніх інвестицій.

Варто додати, що без чіткої аграрної політики і дотримання цього курсу досить важко залучити інвестиції, адже вимірюваність ризиків в такому випадку досить невелика [42].

В останні десятиліття були зроблені великі зусилля щодо модернізації сільського господарства у напрямку високої продуктивності та ефективності. Вважалося, що це так званий цикл модернізації є лінійним: поєднання збільшення масштабів та нових (науково обґрунтованих) технологій

розглядалося як єдиний шлях до успіху. Ті, хто міг досягти такого поєднання, вважалися фермерами та вченими «авангарду». Цей виклик змін закликає фермерів стати більш ринковими і залежними від використання технологій зовнішніх ресурсів і капіталу [43].

Механізм управління інвестиційними процесами діяльності підприємств аграрної сфери

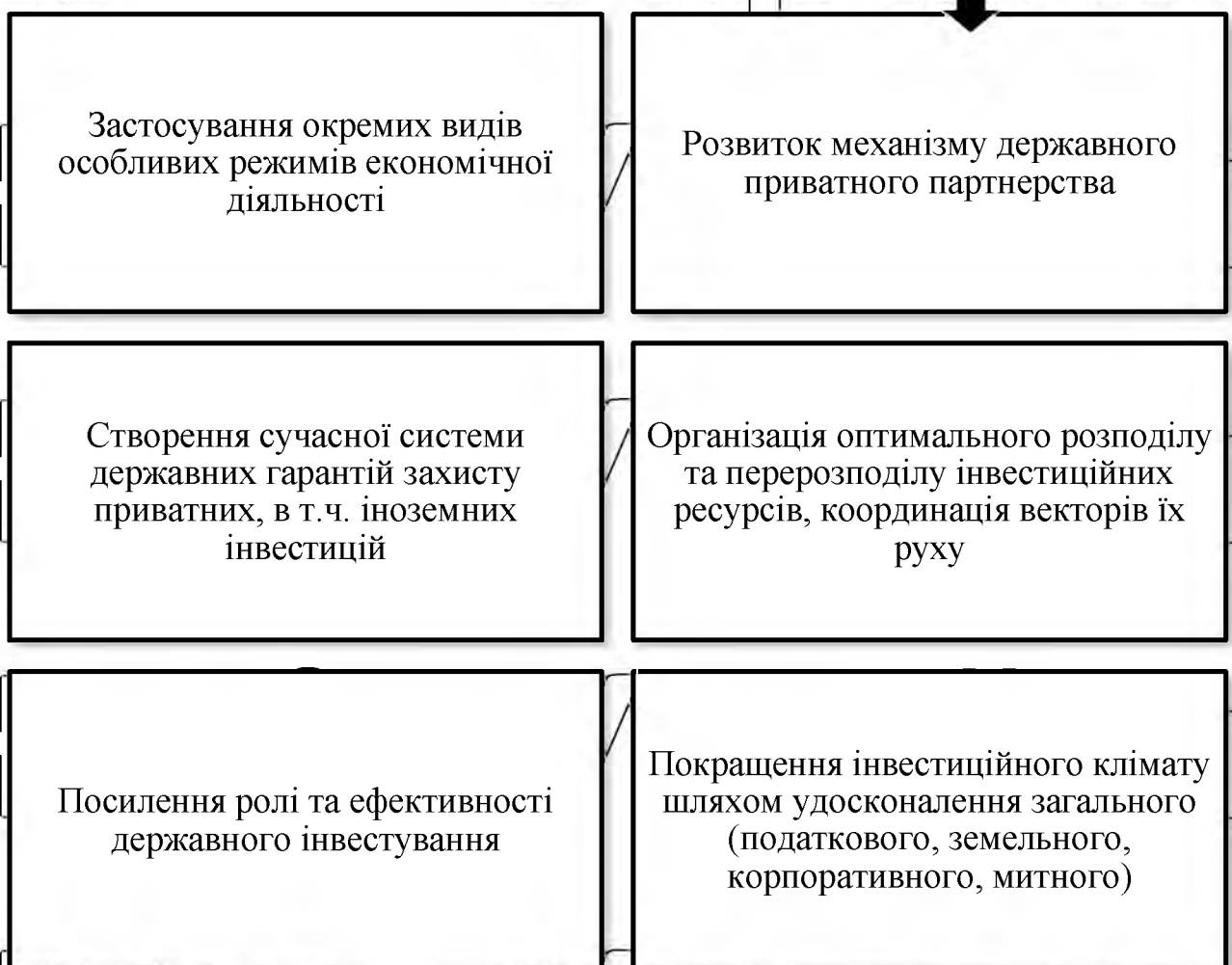

Рис. 3.1. Механізм управління інвестиційними процесами діяльності підприємств аграрної сфери [43].

Як видно із рис. 3.1 державі необхідно провести ряд доопрацювань у сфері забезпечення інвесторів всіма необхідними умовами для інвестування в українські підприємства та посилення ролі ефективності державного

інвестування.

З 1970-х років у суспільстві спостерігалась протидія переорієнтації сільського господарства на сталий розвиток. Щоб врахувати різні вимоги стійкості у системах сільськогосподарського виробництва, необхідно було

змінити акцент на високопродуктивному та продуктивному сільському господарстві. Багато факторів сприяли підвищенню інтересу до обізнаності фермерів у цьому різноманітному контексті. До них відносяться відкриття того, що така інформація необхідна, враховуючи необхідність відновлення балансу

факторів зростання, підвищення поінформованості про важливість різноманітності в сільському господарстві та оновлене розуміння сутності інновацій та процесів інновацій.

Фактор зростання визначає елемент виробничого процесу, який нині чи теоретично впливає на врожайність, досягнуту в процесі виробництва. Головною турботою сільськогосподарських наук була модернізація різних факторів зростання та необхідна зміна інших

Сільськогосподарську працю можна розглядати як безперервне дослідження та спільну зміну факторів зростання. Протягом століть фермери намагалися визначити обмежуючі фактори зростання та розробити нові методи ведення сільського господарства, щоб вийти за межі базового розуміння.

Посилення одних факторів зростання та зміна інших було в основному орієнтоване на економічну мету максимізації зростання продуктивності в рамках процесу модернізації. Пов'язаний із цим кліматичний рух впроваджував такі технологічні інновації, як управління водними ресурсами, механізація, диференційоване внесення добрив та нові сорти і гібриди рослин. Такі інновації та використання зовнішніх факторів виробництва призвели до покращення інших факторів зростання та, таким чином, до подальшого збільшення врожайності. В даний час відбувається процес, в якому через критерії стійкості

ці фактори зростання відіграють значно менш важливу роль у сільськогосподарській практиці. Це погіршення певних чинників зростання, евою чергою, призводить до ширшому набору змін у виробничих процесах.

Хоча деякі фактори зростання мають бути скорочені, інші мають бути вдосконалені. Важливо знайти нові чинники зростання, які відповідають вимогам стійкості [44].

Загалом, потрібна систематична та ретельна реорганізація виробничого процесу для створення нового екологічно та економічно стійкого балансу. Тут варто відзначити, що для досягнення нових соціальних цілей необхідно приділяти більше уваги внутрішнім, а не зовнішнім факторам зростання. Місцеві екологічні умови та фактори зростання, доступні на місцях, мають стати відправною точкою для досягнення стійкого балансу. Завдяки цьому місцеві

знання про сільськогосподарське підприємство та її оточення набувають нової актуальності. Оскільки фермери є важливими носіями цих знань, не дивно, що пікання знань фермерів зараз більше уваги привертає, ніж раніше.

Розвиток технологічних рішень демонструє, що наближення та впровадження технологічних інновацій є обов'язковими кроками для розвитку сільськогосподарської галузі та стратегічним вибором для вирішення проблем, з якими стикається галузь [45].

Технологічні інновації мають багато можливостей, які можуть допомогти протистояти структурним змінам умов праці, постачання продовольства, коливань ринку та управління природними ресурсами. Наприклад, суворіші екологічні норми можуть стимулювати вдосконалення екологічно чистих технологій для зменшення навантаження на навколишнє середовище; а також обмеження у використанні природних ресурсів сприятиме впровадженню та поширенню ресурсозберігаючих агрономічних прийомів.

Прийняття та впровадження технологічних інновацій у різних ланках сільськогосподарського ланцюга створення вартості, а також доступ до технологічної інформації та керування нею призведуть до підвищення конкурентоспроможності ланцюга в цілому. Слід ретельно враховувати чинники, які впливають на процес прийняття рішень щодо прийняття або відхилення інновацій, а також їх вплив на етапи процесу прийняття [46, 47].

Останнє десятиліття пройшло під гаслами IT-революції, заснованої на

використанні даних у багатьох секторах та областях. Четверта промислова революція (Індустрія 4.0) має великі масштаби і охоплює все – від появи соціальних мереж до розумних пристроїв, що призвело до розробки нових інноваційних цифрових операційних моделей, що ведуть до радикальних змін у способі життя і повсякденному житті людей. Еволюція на основі даних та виникаючі технології можуть генерувати більшу вартість ніж традиційне вирощування сільськогосподарських культур, вартість з точки зору бізнесу та суспільних цілей[48].

У галузі сільського господарства перехід від традиційних операційних моделей ведення сільського господарства до сучасних, а також до інтелектуальних моделей, керованих даними, обумовлений необхідністю прогнати населення, що постійно зростає, у поєднанні з екологічними факторами, тобто оптимальним використанням засобів захисту рослин, різних видів добрив та зменшення викидів CO₂ в атмосферу.

Як підкреслюється в цілях сталого розвитку ООН, продовольча безпека є ключовою метою, яка має призвести до серйозних намірів та інноваційних рішень, як це підкреслюється в наступних доповідях ООН (рис. 3.2.).

Нинішні методи ведення сільського господарства та моделі традиційних сільськогосподарських процесів, у яких основна увага приділяється масовому виробництву продуктів харчування, призвели до нестійкого рішення як для довкілля, так і для окремих людей та суспільств у довгостроковій перспективі.

Хоча екстенсивний розвиток землеробства більше не буде життєздатним рішенням, нам необхідно використовувати альтернативні способи підвищення врожайності та врожаю.

Таким чином, вимоги до перебудови сільськогосподарського виробництва, що виникають, вимагають інноваційних інтелектуальних рішень, орієнтованих на сталий розвиток, що застосовуються в сільському господарстві[49].

У цьому контексті важливу роль мають відіграти технології завдяки розробці проривних ідей для точних сільськогосподарських процесів, аналітики даних та методів штучного інтелекту. Майбутнє населення планети значною

мірою залежить від сталої сільськогосподарської системи, тому оптимальне рішення для забезпечення стійкості може бути розглянуте через застосування інтелектуальних та точних технологій в аграрних операціях (для вирішення проблем, пов'язаних із деградацією ґрунтів через надмірну розораність та екологічною ефективністю).

Рис. 3.2. Схема сталого розвитку: поєднання екології, економіки та суспільства (відповідальності) [50].

Не дивно, що сфера сільськогосподарських технологій (AgriTech) росте швидкими темпами і інтерес до відповідних інвестицій, а також зростаючий ентузіазм практиків і дослідників з різних галузей щодо застосування штучного інтелекту AgriTech у відповідних операціях тільки зростає.

Область сільського господарства має величезний потенціал, щоб отримати вигоду з технологічного розвитку, завдяки використанню таких технологій, як інтернет речей (IoT), датчики, розумні пристрої, аналітика великих даних, а також машинне навчання (ML) та широкого спектру методів штучного інтелекту (AI). В галузі операційної діяльності все ще існує широке поле для вивчення процесів, практик та загального покращення процесів сільськогосподарського сектора.

Такі аспекти сільськогосподарської галузі, як управління та контроль за вирощуванням культур, управління якістю, транспортування продуктів харчування та їх збереження, можуть бути покращені шляхом урахування специфічних для даної галузі вимог та їх перетворення на відповідні функціональні розробки, розвиток та застосування фахівцями в галузі ІКТ [51].

Застосування сучасних технологій у сільськогосподарській діяльності відкриває нові шляхи для підвищення врожайності, оптимізації процесів та підвищення стійкості сільськогосподарського виробництва. У центрі уваги AgriTech та розумного землеробства (smart-farming) знаходяться підходи, засновані на штучному інтелекті та платформаналізу сільськогосподарських даних, що збирають дані для надання порад щодо висіву, індивідуальних

рекомендацій та загального аналізу даних отриманих з полів.

Сучасні рішення допоможуть фермерам у картуванні полів, віддаленому моніторингу посівів, перевірці аномалій та вжиття заходів для впровадження більш економічно вигідних, стійких і раціональних методів ведення сільського господарства.

Інтелектуальний моніторинг, зрощення, NDVI-знімки (рис 3.2), а також стан ґрунту або худоби та багато іншого можуть забезпечити пул даних для індивідуальних рекомендацій фермеру та будь-яким зацікавленим особам, що можуть бути використані при прийнятті рішень як локально так і дистанційно.

До управління можна залучати сторонні організації, що є додатковою перевагою.

Рис. 3.3. Аналіз NDVI-карти поля зі сходами пшениці озимої [52].

Аналітика даних, машинне навчання, робототехніка або будь-які інші методи штучного інтелекту, які застосовуються фермери за допомогою автоматизованих систем, можуть дати рекомендації, попередження або навіть моніторинг ефективності та покращити сільськогосподарські операції, пропонуючи можливості для того, щоб сільське господарство знову стало сучасною галуззю [53, 54].

Еволюція даних та сучасні технології змінили парадигму традиційного та сучасного сільського господарства у бік розумних та інтелектуальних підходів. Таким чином, у сучасному сільськогосподарському контексті AgriTech можна визначити як використання інтелектуальних технологій, заснованих на даних, та аналітичних методів для вдосконалення сільськогосподарської практики, операцій та прийняття рішень з метою досягнення у різних формах та способах економічної ефективності та екологічної стійкості галузі [55].

У ширшій перспективі технологічні інновації визнані основними у просуванні стійкості, підвищенні продовольчої безпеки та підтримці сільського розвитку. Технологічні інновації можуть забезпечити безяч переваг та можливостей для покращення у секторі, який демонструє деякі недоліки, особливо з погляду організаційних та управлінських аспектів [56]. Якщ

говорити про фермерські господарства, то технологічні інновації можуть:

1. підвищити ефективність та продуктивність, а також забезпечити більш раціональну діяльність, покращити економічні показники та управління фермерськими господарствами, сприяючи більш ефективному та простому процесу прийняття рішень;

2. призвести до покращення як продуктивності (оптимізація виробництва, зниження витрат), так і умов праці та комфорту (автоматизація);

3. зменшити невизначеність у виробничих процесах та оптимізувати управління та використання виробничих ресурсів;

4. в географічних районах, де виробляється високоякісна сільськогосподарська продукція, інновації можуть бути особливо вигідними, оскільки вони можуть підвищити врожайність та якість продукції, а також збільшити прибутки фермерів;

5. сприяти доступу до нових сегментів ринку та виробничих площ, де вирощування сільськогосподарських культур фактично перешкоджають екологічним обмеженням. Для цих цілей деякі характеристики є основними для прийняття та розповсюдження інновацій серед кінцевих користувачів.

3.2. Особливості та вплив європейської Зеленої угоди на агропромисловий комплекс України.

«Європейський зелений курс» це набір політичних ініціатив Європейської комісії з головною метою зробити Європейський союз (ЄС) кліматично нейтральним у 2050 році. Також був представлений план оцінки впливу на скорочення викидів парникових газів в ЄС до 2030 року. У рамках цього плану планується переглянути існуючі закони, а також ввести нові закони в області циркулярної економіки, будівництва будівель і споруд, сільського господарства та інновацій.

Реалізація концепції сталого розвитку продовольчої економіки потребує глибоких та швидких змін у цій сфері економічної діяльності. Слідування нинішнім шляхом, безсумнівно, посилить проблему зниження якості та

безпеки продуктів харчування. Методи, які здатні вирішити ці проблеми, вже доступні та визнані. Існуючі агротехнології в сільському господарстві, які також можна звинуватити в ситуації погіршення біорізноманіття, зміни клімату та навколишнього середовища, можуть бути швидко і ефективно замінені на нову категорію – екоінновації[57].

Європейська стратегія Green Deal, яка розроблена у 2019 році, передбачає низку викликів для європейського сільського господарства, частиною якої і прагне бути Україна, а також вимагає адаптації українського аграрного законодавства під стале екологічне виробництво.

Виклики в цілому пов'язані з необхідністю для сільського господарства вжити заходів для покращення захисту навколишнього середовища та клімату, що вимагатиме змін у сільськогосподарській практиці та процесах індустріалізації сільського господарства, що використовуються в даний час, що дестабілюють екосистеми та клімат. Враховуючи різноманітність сільського господарства та його вплив на довкілля, важливо визначити проблеми, з якими стикаються сільськогосподарські виробники.

Відповідно до цілей Європейської комісії, Європейський зелений курс – це нова стратегія зростання. Її мета – побудувати сучасну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку, яка до 2050 року досягне чистого нульового рівня викидів парникових газів, а економічне зростання включатиме оптимальне використання природних ресурсів.

Дії спільноти повинні перевести європейську економіку та суспільство на стійкий шлях, а перехід має поширюватися на всі сектори економіки, включаючи сільське господарство.

Європейський «зелений курс» є невід'ємною частиною стратегії, розробленої нинішньою Комісією та спрямованої, зокрема, на реалізацію Порядку денного в галузі сталого розвитку ООН на період до 2030 року та Цілей сталого розвитку (рис. 3.4.) [58].

Рис. 3.4. Основні принципи Європейського зеленого курсу[59].

Реалізація Європейської «зеленої угоди» потребує зміни політичних стратегій у широкому розумінні (включаючи постачання чистої енергії, у секторах промисловості, виробництва та споживання, транспорту та сільського господарства). Для досягнення зазначених цілей необхідно надати більшого значення захисту та відновленню природних екосистем, сталого використання ресурсів та покращення здоров'я суспільства. У цих областях найбільше потрібні глибокі зміни.

Проте потрібна особлива обережність у разі потенційних компромісів між економічними, екологічними та соціальними цілями. Різні інструменти політики використовуються для цілей «Зеленої угоди», такі як: нормативні акти та стандартизація, інвестиції та інновації, національні реформи, діалог із соціальними партнерами та міжнародне співробітництво. Комісія співпрацює з державами-членами для того, щоб активізувати зусилля ЄС щодо забезпечення дотримання та ефективної реалізації чинного законодавства та політики, що стосуються «Зеленої угоди».

Ключові ініціативи на рівні ЄС2 Реалізація європейського «Зеленого курсу» вимагає вжиття низки заходів, спрямованих на покращення стану довкілля та стабілізацію клімату шляхом розробки ефективних дій у масштабах усієї Європи. У повідомленні наведено попередній план дій, що охоплює ключові політичні заходи, необхідні для реалізації Європейського зеленого курсу.

На 2020-2021 роки заплановано кілька десятків ініціатив, включаючи:

- а) «екологізацію» Єдиної сільськогосподарської політики, включаючи стратегію «Від лану до столу»;
- б) збереження та захист біорізноманіття;
- в) амбітні кліматичні цілі та об'єднання із Європейським кліматичним пактом;
- г) чисту, доступну та безпечну енергію;
- д) прагнення до нульового забруднення довкілля без викидів шкідливих речовин;

е) промислову стратегію чистої циркулярної економіки;

ж) стійку та розумну мобільність;

з) включення питання сталого розвитку у всі сфери політики ЄС.

Важливим напрямом діяльності ЄС є екологізація Єдиної сільськогосподарської політики, включно з реалізацією стратегії «Від лану до

столу». Стратегії «Біорізноманіття» та «Від лану до столу», що лежать в основі «Зеленого курсу», вказують на новий та кращий баланс природи, продовольчих систем та біорізноманіття, на захист здоров'я та благополуччя людей і водночас

на підвищення конкурентоспроможності та стійкості. Метою стратегії Від лану

до столу» є створення справедливої, здорової та екологічно чистої продовольчої системи.

Продукти харчування, що виробляються в Європі, повинні відрізнятися безпекою, поживною цінністю і високою якістю, а метод їх виробництва повинен бути екологічно чистим і кліматично нейтральним.

Кілька десятиліть тому Європейський Союз ініціював перехід до більш стійких систем виробництва, проте виробництво продуктів харчування, як і раніше, призводить до забруднення та виснаження ресурсів навколишнього середовища, втрати біорізноманіття та зміни клімату.

У той же час ми спостерігаємо проблему харчових відходів та виробництва неякісної їжі (що сприяє розвитку багатьох захворювань), харчових відходів та виробництва неякісної їжі (що сприяє розвитку багатьох захворювань), що

підвищує необхідність розробки системних рішень на окремих ланках харчового ланцюга. Фермери є першою ланкою харчового ланцюга, і це визначає їхню важливу роль у реалізації стратегії «Від ферми до вишки». Діяльність фермерів повинна запобігати зміні клімату, захищати природне середовище та уникати скорочення біорізноманіття.

У стратегії наведено основні цілі, що стосуються різних методів ведення сільського господарства, які мають бути досягнуті до 2030 року, а саме :

1. Використання пестицидів. Прийнята мета має такий вигляд.

- скорочення використання хімічних пестицидів та пов'язаних з ними

ризиків на 50%;

- скорочення використання більш небезпечних пестицидів на 50%.

Як обґрунтування прийнятих цілей зазначено негативний вплив використання пестицидів у сільському господарстві на забруднення ґрунту, води та повітря.

2. Використання добрив:

- скорочення втрат діючих речовин не менше ніж на 50% при запобіганні погіршенню родючості ґрунту;

- скорочення використання добрив не менше ніж на 20%.

Надлишок діючих речовин мінеральних добрив у навколишньому середовищі є основним джерелом забруднення повітря, ґрунту та води, що негативно впливає на біорізноманіття та клімат. Даний факт спонукав до прийняття цільових показників, вкладених у раціоналізацію використання добрив на сільськогосподарських підприємствах.

3. Щодо продажу протимікробних препаратів. У зв'язку з ним була прийнята наступна мета: скорочення продажу протимікробних препаратів для сільськогосподарських тварин та в аквакультури на 50%. Це відбувається внаслідок зростання стійкості мікроорганізмів до протимікробних препаратів у

зв'язку з їх повсюдним використанням для лікування тварин та людей. Щороку це зростання стійкості призводить до смерті приблизно 38 000 осіб у ЄС, що робить необхідним зміну європейського сільського господарства у цій галузі.

4. Щодо популяризації органічного землеробства. У цій галузі було прийнято амбітну мету, а саме 25% усієї сільськогосподарської площі має використовуватися відповідно до правил органічного землеробства. Ухвалення цієї амбітної мети було зумовлене як її важливістю для захисту ресурсів навколишнього середовища (екологічно чисті методи ведення сільського господарства), так і позитивним впливом на клімат та біорізноманіття.

Українські національні стратегічні плани мають відображати європейські принципи субсидування сільського господарства, включаючи кліматичні та екологічні критерії, що є частиною європейського «Зеленого курсу» та стратегії

«Від лану до столу».

Відповідно до поставлених цілей, національні стратегічні плани мають стати стимулом для популяризації практики сталого сільського господарства, включаючи точне та органічне землеробство, а також благополуччя тварин, агроекології та агролісівництва.

Новою пропозицією у національних стратегічних планах стануть компенсації, які покликані субсидувати фермерів за покращення екологічних та кліматичних показників, включаючи управління та зберігання вуглецю у ґрунті, а також покращення управління поживними речовинами для покращення якості

води та зниження викидів.

Стратегічні плани також включатимуть значні обмеження щодо використання хімічних засобів захисту рослин, а також добрив та антибіотиків. Інновації, включаючи технологічні інновації, відіграватимуть важливу роль у просуванні екологічно та кліматично сприятливого сільського господарства.

Стратегія «Від лану до столу» також міститиме пропозиції щодо розширення прав і можливостей фермерів у ланцюжку виробництва продуктів харчування[60].

Окрім завдань, що стоять перед фермерами, у поліпшенні стану навколишнього середовища повинні брати участь й інші ланки ланцюга виробництва продуктів харчування, у тому числі сектора переробки та торгівлі продуктами харчування, також через діяльність у галузі транспортування, зберігання та пакування продуктів харчування і переробки харчових відходів.

Стратегія також покликана стимулювати суспільство до споживання екологічно чистих продуктів харчування, які доступні за ціною і мають поживні та корисні для здоров'я властивості.

Європейський «Зелений курс» також передбачає дії щодо захисту та відновлення екосистем та біорізноманіття. Роль екосистем величезна, оскільки виконують різні необхідні функції й у людини, забезпечуючи їжу, прісну воду, чисте повітря і притулок багатьох видів живих істот. Крім того, вони знижують поширеність шкідників та хвороб та сприяють регулюванню клімату. Як

зазначено у звіті, поданому Міжурядовою науково-політичною платформою з біорізноманіття та екосистемних послуг, глобальне біорізноманіття скорочується внаслідок зміни використання земельних та морських територій, видобутку природних ресурсів, а також зміни клімату.

Ці проблеми посилюють необхідність розробки Єврокомісією стратегії біорізноманіття, спрямованої на збільшення площі суходпутних і морських територій, які охороняються, що становлять особливу цінність з точки зору біорізноманіття. Як зазначено в документі Єврокомісії, вся політика ЄС має сприяти збереженню та відновленню природного капіталу Європи.

Необхідність захисту природного капіталу відноситься і до лісових екосистем. Мета полягає у збільшенні площі лісових масивів через їхню важливість для навколишнього середовища та клімату, що також потребує розробки відповідної нової стратегії лісового господарства.

Національні стратегічні плани, розроблені в рамках аграрної політики, повинні стимулювати до захисту та вирощування лісів, а також до сталого управління лісами.

Сійка «блакитна економіка» є важливою частиною захисту біорізноманіття та екосистем, завдяки тій ролі, яку відіграють океани у пом'якшенні клімату, виявленні нових джерел білка та використанні можливостей отримання енергії з морських відновлюваних джерел.

Оголошення про Європейську зелену угоду призвело до розробки стратегії у галузі біорізноманіття на 2030 рік із символічним підзаголовком «Повернути природу в наше життя». Обидва документи були опубліковані одночасно і не випадково, оскільки вони тісно взаємопов'язані. Це свідчить про те, що цілісний підхід до вирішення проблем, що впливає із європейського «Зеленого курсу», також реалізується на практиці. Стратегія біорізноманіття на 2030 рік визначає пріоритети довгострокової природоохоронної політики Європейського Союзу.

Основною метою є забезпечення відновлення, стійкості та адекватного захисту всіх екосистем до 2050 року. Ця мета має бути досягнута шляхом вступу до 2030 року на шлях відновлення, що дозволяє зберегти цінні екосистеми та

відновити зруйновані

Кліматичні цілі, прийняті на найближчі роки, безперечно, слід вважати амбітними. Європейська комісія прагне досягти кліматичної нейтральності до 2050 року. Реалізація цієї мети потребує підготовки довгострокової стратегії та

європейського «кліматичного законодавства», а також адаптації політик інших країн для досягнення кліматичної нейтральності з урахуванням ролі окремих секторів. Кліматичні цілі включають скорочення викидів парникових газів щонайменше на 50% [61, 62].

З іншого боку, окремі країни, зокрема і Україна, виходячи з національних потреб, відповідають за вибір конкретних заходів, які вони вважають найефективнішими для досягнення конкретних цілей. Що стосується держав-членів, Єврокомісія очікує:

- а) розробку стратегічного плану, що ґрунтується на виявлених потребах відповідної країни, який має бути ухвалений Комісією;
- б) вказівки методу використання фінансових ресурсів для задоволення виявлених потреб, а також застосовуваних інструментів та цілей;
- в) підготовки звітів, що вказують на прогрес у досягненні цілей.

Особливо слід відмітити увагу на плани Зеленої угоди щодо виробників сільськогосподарської культури. Ці амбіції будуть виражатися в нових зобов'язаннях та стимулах для фермерів:

1. турбота про багаті вуглецем ґрунти шляхом в тому числі захист водно-болотних угідь та торфовищ;
2. введення обов'язкового інструменту управління поживними речовинами для покращення якості води та зниження рівня аміаку;
3. використання сівозміни замість диверсифікації культур;
4. впровадження країнами еко-ланцюгів для підтримки чи заохочення фермерів до дотримання сільськогосподарських кліматичних та екологічних практик, що виходять за рамки основних вимог.

3.3. Підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору через

зміни в аграрній політиці держави.

Інвестиції відіграють дуже важливу роль в економічному розвитку країни. В цілому, економічне зростання відбувається внаслідок збільшення виробництва товарів та послуг. Збільшення споживчих витрат, зростання міжнародної торгівлі, збільшення інвестицій у капітальні вкладення – все це може вплинути на рівень виробництва товарів та послуг в економіці.

Інвестиції – це основне джерело створення робочих місць та головний чинник економічного зростання. Збільшення інвестицій спричиняє збільшення валового внутрішнього продукту (ВВП) та національного доходу. Інвестиції сприяють економічному процвітання та підвищенню добробуту в цілому [63].

Інвестиції є двигуном економічного зростання та людського розвитку, завдяки чому вони є ефективним засобом збільшення багатства національної економіки та людства [64].

За результати опитування Європейської бізнес асоціації, учасниками якого стали 94 топ-менеджера українських компаній різної спеціалізації, рівень інвестиційної привабливості України у 2021 році зріс до 2,8% за рахунок сприяння державної політики розвитку інвестування в Україну як прямих закордонних інвестицій так і внутрішніх, розробки законодавства у сфері захисту прав інвесторів (рис.3.5.) [65].

Рис. 3.5. Індекс інвестиційної привабливості України 2016-2021 рік, бал [65]

* Дані вказані за перше півріччя 2021 року

Максимальне значення цього індексу – 5. Показники в діапазоні 1,5-3,5 показують інвестиційний клімат на рівні нейтрального. Варто відмітити, що тенденція останніх років з 2019 по 2021 показує приріст індексу інвестиційної привабливості на 0,75 бала.

Періоди високого економічного зростання пройшли протягом усієї історії людства. Зазвичай вони були викликані відкриттям нових природних ресурсів або відкриттям нових технологій. Наприклад, відкриття Інтернету в 1980-х роках відкрило шлях для винаходу багатьох інших нових технологій, включаючи

електронну комерцію, яка повністю змінила спосіб ведення бізнесу більшості компаній [66].

Без капітальних інвестицій неможливі інновації, включаючи відкриття нових запасів природних ресурсів або технологічні досягнення. Капітальні інвестиції проходять, коли підприємства придбають капітальні товари, які представляють собою матеріальні активи, такі як будівлі, машини, обладнання, транспортні засоби та інструменти. Ці матеріальні активи потім використовуються для виробництва товарів або послуг.

Слід відзначити, що капітальні інвестиції – це довгострокові інвестиції і вони дозволяють компаніям отримувати дохід протягом багатьох років за рахунок додавання або покращення виробничих потужностей та підвищення операційної ефективності [67].

Додаткові або вдосконалені капітальні товари покликані для підвищення продуктивності праці, роблячи компанії більш продуктивними та ефективними. Більше нового обладнання чи виробничих потужностей дозволяють виробляти більше продукції, при чому більш швидкими темпами.

У результаті можна виробляти більше продукції за більш низькою ціною та з більш швидким часом виконання завдання, що може збільшити прибуток компанії.

Оскільки праця стає більш ефективним, підвищення ефективності в масштабах країни призводить до економічного зростання всієї країни та збільшення ВВП [68].

Інвестиційна привабливість окремих галузей допомагає досягти високих темпів приросту економіки за рахунок підвищення конкурентоспроможності.

Сільське господарство нашої держави цілком може перейти до сталого розвитку, використовуючи сучасні технологічні рішення за рахунок притоків капіталу та забезпечувати інвесторам прибуток в довгостроковій перспективі.

Розвиток галузі сільського господарства швидкими темпами неможливий без покращень інвестиційної політики не тільки в сфері захисту інвестицій, а і в есприянні поширення такого досвіду на всій території держави [69].

Аграрний сектор є досить непередбачуваним з точки зору прогнозування прибутковості, що в свою чергу знижує його привабливість, адже це є основою для інвесторів.

У таблиці 3.1 наведені дані динаміки притоку капітальних інвестицій у 2016-2019 роках, які показують реальний стан як економіки України так і усього сільськогосподарського сектору (табл.3.1).

Аналізуючи дані щодо припливу капітальних інвестицій, можна прийти до наступних висновків [70]:

1. капітальні інвестиції в українську економіку впродовж останніх років зростають, хоча помітно зменшення цієї динаміки у 2018-2019 роках;

2. капітальні інвестиції в порівнянні 2016 року з 2019 роком тільки зростають, але відчутне зменшення капіталовкладень в порівнянні з 2017 та 2018 роками;

3. питома вага інвестицій, як і темпи приросту інвестицій у сільське господарство показує спадну тенденцію, що частково показує реальний стан інвестиційної привабливості сектору.

Таблиця 3.1

Показники динаміки притоку капітальних інвестицій в українську економіку, 2016-2019 рр.

Показник	2016	2017	2018	2019
Капітальні інвестиції в економіку, млн. грн.	359216,2	448461,5	578726,5	584448,6
Темп приросту інвестицій в економіку, %	131,4	124,7	129,1	115,6
Капітальні інвестиції в сільське господарство, млн. грн.	49660,1	63400,7	65059,5	55254,1
Питома вага інвестицій у сільське господарство, %	13,8	14,0	11,3	9,4
Темп приросту інвестицій у сільське господарство, %	169,5	127,6	102,7	85,0

Джерело: Розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України [70].

Звісно, макроекономічна та політична ситуація в країні не дає можливості

швидко нарощувати темпи приросту інвестицій і розвивати найефективніше бізнес-середовище та покращувати інвестиційний клімат. До того ж світова криза та зниження платоспроможності населення також унеможливило та обмежує фактори зростання сектору.

Особливістю галузі є незамінність продукції, яку вона виробляє, тому і привабливість її буде також зростати із потребами людства. Динаміка цін на сільськогосподарську продукцію тільки сприяє привабливості галузі в цілому і не зважаючи на ті кліматичні питання, які у нас виникають зараз, агрокомпаніям вдалося зберегти свої показники прибутковості на попередніх рівнях та навіть покращити їх.

Експортноорієнтованість сільського господарства нашої країни може нам допомогти поширювати бренд України далеко за її межі тим самим збільшуючи притоки не тільки валютної виручки, а й інвестицій у галузь у цілому.

Загалом, збільшити розмір інвестицій в країну можливо завдяки:

1. розробка законодавчої бази для покращення прав інвесторів (внутрішніх та зовнішніх) в Україні та збільшення гарантій повернення капітальних інвестицій і їй страхування;
2. пом'якшення податкових обтяжень при повторному реінвестуванні коштів в економіку країни;
3. збільшення контролю над цільовими витратами держбюджету, які були спрямовані на інвестиції;
4. аналіз та усунення додаткових потенційних ризиків для інвесторів та державне сприяння на місцевому та національному рівні.

Збільшення прикладів вдалих інвестиційних проєктів за допомогою як внутрішніх так і зовнішніх партнерів, тільки покращуватиме імідж України як надійної для інвестування країни.

Додатково серед основних стримуючих факторів для залучення інвестицій в Україну на думку респондентів ЕВА є:

- недовіра до судової системи;
- розповсюджена корупція;

- монополізація та захоплення влади [71].

Вирішення цих вузьких горловин кожної із систем дозволить залучити іноземні та внутрішні інвестиції у розвиток переробної та логістичної інфраструктури та розвиток українських стартапів, зокрема, і AgFoodTech, яких

потребує держава, зможе залучити інноваційні технології та сучасні системи

менеджменту для ефективного управління і збільшення конкурентоздатності як

українських компаній, так і їх сільськогосподарської продукції. Також,

аналізуючи світовий досвід та практики, можна зробити висновки, що залучення

значних інвестиційних коштів в Україну та їх оборотність в середині країни може

допомогти зробити ще один крок до експансії країною світових як аграрних так

і високотехнологічних ринків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Аграрний сектор має потужний потенціал розвитку на внутрішньому та на зовнішніх ринках. Обсяг виробництва продукції сільського господарства використовуються для розрахунку динаміки світових цін на продовольство, що показує велике значення України на міжнародній арені.

За результатами дослідження були сформовані наступні висновки:

1. адаптація законодавства до сучасних умов є життєво необхідною умовою для подальшого розвитку галузі сільського господарства. Також, необхідний подальший розвиток довгострокового бачення розвитку галузі на 7-10 років задля розуміння подальших напрямків розвитку виробниками.

2. збільшення дотацій для виробників продукції сільського для новостворених фермерських господарств та програма компенсації кредитів 5%/7%/9% вказує на потребу держави в підприємцях. Створення законодавчої бази допомоги та сприяння на державному та місцевому рівнях малим та середнім товаровиробникам могло посприяти розвитку в цьому напрямку.

3. експортний потенціал країни і надалі буде залишатися на високому рівні та бути лідируючою експортоорієнтованою галуззю України. В цьому випадку держава може відкривати для експортерів нові ринки, особливо для нішевих продуктів, а також для зернових, зернобобових або олійних культур.

Динаміка останніх років показує, що попит на українську аграрну продукцію продовжує зростати і показувати приріст щороку;

4. сільське господарство України як драйвер економіки потребує швидкої адаптації новітніх технологічних рішень для збільшення власних переваг у порівнянні з країнами-конкурентами. Підтримка впроваджень та виділення дотацій на технологічне оновлення підвищить ефективність та продуктивність, а також забезпечити більш раціональну діяльність, покращить економічні показники та управління господарством.

5. розвиток програми Зеленої угоди та адаптація цих законів в українське законодавство тільки підвищить визнання країни на міжнародній арені як надійного та рішучого партнера, а також дасть відчутний поштових

розвитку сталого сільського господарства та виробництва органічної продукції з можливим її подальшим експортом закордон. Використання ланцюгу споживання «Від лану до столу» дозволить аграріям отримувати дотації ЄС на «чисту» продукцію, вироблену із певним обмеженням добрив та пестицидів.

6. покращення інвестиційної привабливості держави супроводжується, також, і притоком капітальних інвестицій як в саму країну так і в аграрний сектор. Варто зауважити, що Україна потребує удосконалення та розробку законів про захист прав інвесторів, створення страхових фондів для інвесторів, пом'якшити податкові обтяження на зароблений капітал і реінвестований в країні, всіляке сприяння держави на всіх рівнях.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна політика. Велика українська енциклопедія, 2021. URL: [https://vue.gov.ua/Аграрна політика](https://vue.gov.ua/Аграрна_політика)

2. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у 2020 році. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/2020u.xls.

3. FAOSTAT. Food and agriculture data. Crops. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>.

4. Тваринництво. Держстат України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/sg/sg_rik/sg_u/tvar_u.html.

5. Закон України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року". 2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text>.

6. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України". 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.

7. Огляд державної підтримки в АПК України. 2021. KSE, Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2021. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/State-support-review-20211009.pdf>.

8. Наталія Білоусова Аграрії отримали з бюджету 1,5 млрд грн дотацій за 2021 рік. Agropolit.com, 2021. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/909-agrariyi-otrimali-z-byudjetu-15-mlrd-grn-dotatsiy-za-2021-rik>.

9. Державна підтримка. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/pidtrimka>.

10. Інформація про реформу підтримка експорту. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=dc24b847-1034-4333-8c72-eeed79f229dc1&title=InformatsiiaProReformuPidtrimkaEksportu>.

11. Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017 – 2021. Міністерство економіки України, 2017. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=849a4ec8-dc10-4d27b7ef617cf5d7d013&title=EksportnaStrategiiaUkrainiDorozhniaKartaStrategichnogoRozvitkuTorgivli2017-2021&isSpecial=true>.

12. Інституційна підтримка експорту. Міністерство економіки України, 2020. URL: www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=082a53ce-7111-4571-90528968588be2df&tag=InstitutsiinaPidtrimka.

13. Державна установа “Офіс з просування експорту України”. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=6996bf6e-6f60-492b-bbaa-2852fdc75a3f&title=DerzhavnaUstanovaofisZProsuvanniaEksportuUkraini>.

14. Експортно-кредитне агентство: поточний стан. URL: <https://www.eca.gov.ua/pro-eka/#.YZYjotJBzIU>.

15. Порівняльний аналіз та механізми підтримки розвитку експорту агропродовольчої продукції України та ЄС. 2021. URL: [https://export.gov.ua/storage/PDF/Export support Study UA final.pdf](https://export.gov.ua/storage/PDF/Export%20support%20Study%20UA%20final.pdf).

16. Брошура «Експортуй»: коротка інформація про стратегію. Міністерство економічного розвитку та торгівлі, 2016. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5b4d86c8-6e57-49e1-ab83-16f392046e06&title=Broshura-eksportui-KorotkaInformatsiiaProStrategiiu>.

17. Інфографіка (експорт). Міністерство економіки України, 2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport->

18. Агропромисловий комплекс. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Агропромисловий_комплекс.

19. Моніторинг стану АПК. Міністерство аграрної політики та продовальства України, 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk>.

20. Гілецький Й.Р. Агропромисловий комплекс України. *Географія України*. 2016. URL: https://geoknigi.com/book_view.php?id=413.

21. Економічна статистика. Рослинництво. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm.

22. United States of America - Cereal yield. URL: <https://knoema.com/atlas/United-States-of-America/Cereal-yield>.

23. Економічна статистика. Тваринництво. Державна служба статистики

України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm.

24/ Агробізнес України 2020/21 з результатами за 30 років. Agropolit.com, 2021. URL: <https://agropolit.com/news/22279-opublikovano-spetsvipusk-infografichnogo-dovidnika-agrobiznes-ukrayini-2020-21-z-rezultatami-za-30-rokiv>.

25. Експорт зерна з України значно зріс на фоні рекордних врожаїв сільгоспкультур. SuperAgro.com, 2021. URL: superagronom.com/news/14179-eksport-zerna-z-ukrayini-znachno-zris-na-foni-rekordnih-vrojajiv-silgospkultur.

26. Україна повернула місце в трійці основних експортерів курятини до ЄС. Agropolit.com, 2021. URL: <https://agropolit.com/news/21067-ukrayina-povernula-mistse-v-triytsi-osnovnih-eksporteriv-kuryatini-do-yes>.

27/ Як збільшити та диверсифікувати український експорт до Китаю. Kyiv School of Economy, 2021. URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/yak-zbilshiti-ta-diversifikuvati-ukrayinskiy-eksport-do-kitayu/>.

28. ТОП-5 країн із закупівель української агропродукції. ДІА, 2021. URL: <http://dja.dp.gov.ua/top-5-krain-iz-zakupivel-ukra%20nsko%20agroprodukc%20>

29. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2021. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>.

30. Україна стала другим у світі експортером зерна. УКРІНФОРМ, 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3176429-ukraina-stala-drugim-u-sviti-eksporterom-zerna.html>.

31/ Інформація про водний транспорт України. Міністерство інфраструктури України, 2021. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>.

32. Дзюбенко Т.Г. Розвиток інфраструктури та логістики зернового ринку України. Економіка АПК, 2021. № 9. URL: <http://eapk.org.ua/contents/2014/09/64>.

33. Розвиваємо інфраструктуру села. 2014. URL: <http://www.ndr.sm.gov.ua/index.php/uk/131moya/rajderzhadministratsiya/strukturni>

pidrozdili-rda/upravlinnya-agropromislovogo-rozvitku-rajderzhadministratsiji/629-rozvivaemo-infrastrukturu-sela.

34. Довідник "Агробізнес України". Вип. 8. 2021. URL:

https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2021/?utmsource=agropolit&utm_medium=news.

35. Денисенко М. П. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. URL:

http://www.agrosvit.info/pdf/12_2019/4.pdf.

36. Трусова Н.В. Бюджетно-податкове стимулювання розвитку аграрного

сектору України. *Агросвіт*. 2021. № 20. URL:

http://www.agrosvit.info/pdf/20_2021/5.pdf.

37. Петлюк А.О. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного

сектору економіки України. *Економічна наука*. 2021. № 2. URL:

http://www.economy.in.ua/pdf/2_2021/20.pdf.

38. Русанюк В.В. Державна підтримка розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2020. №7. URL:

<http://eapk.org.ua/contents/2020/07/84>.

39. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в

умовах глобалізації економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>.

40. Замшула В.В. Світовий ринок зернових культур в умовах пандемії коронавірусу. URL: [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/svitovyi-rynok-](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/svitovyi-rynok-zerna-1.pdf)

[zerna-1.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/svitovyi-rynok-zerna-1.pdf).

41. Eurostat. Agricultural production crops. URL:

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Agricultural_production_-_crops.

42. Федорчак О.В. Інвестиційні ризики та інвестиційний потенціал

України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип.2(33) URL:

[http://www.drdu.dp.ua/vidavnicтво/2017/2017_02\(33\)/13.pdf](http://www.drdu.dp.ua/vidavnicтво/2017/2017_02(33)/13.pdf).

43. Долгошея Н.О. Інвестиційне забезпечення розвитку агробізнесу.

Ефективна економіка. 2012. № 3 URL:
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=965>.

44. Food Security and COVID-19. World Bank. 2021. URL:
<https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-and-covid-19>.

45. Сучасні технології в сільському господарстві. EOS Data Analytics. 2020.
 URL: <https://eos.com/uk/blog/suchasni-tehnologii-v-sil'skomu-hospodarstvi/>.

46. Інновації та АПК чому за таким союзом майбутнє. MIND. 2019. URL:
<https://mind.ua/publications/20202576-innovaciyi-ta-apk-chomu-za-takim-soyuzom-majbutne>.

47. Інновації в сільському господарстві. Smart Farming. 2020. URL:
<https://www.smartfarming.ua/innovatsiyi-v-sil-s-komu-hospodarstvi-smiyatysya-ne-mozhna-plakaty/>.

48. Henry Robert Innovations in Agriculture and Food Supply in Response to
 the COVID-19 Pandemic. EPHEC. 2020. №3 URL:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7374153/>.

49. Erika Pignatti, Giacomo Carli, Maurizio Canavari What really matters? A
 qualitative analysis on the adoption of innovations in agriculture. *Journal of
 Agricultural Informatics*. 2015. №4. URL:

http://real.mtak.hu/30162/1/212_1085_1_PB_u.pdf.

50. Sustainable Agriculture. USDA. 2020. URL: <https://nifa.usda.gov/topic/sustainable-agriculture>.

51. Konstantina Spanaki, Uthayasankar Sivarajah, Masoud Fakhimi, Stella
 Despoudi, Zahir Irani Disruptive technologies in agricultural operations: a systematic
 review of AI-driven AgriTech research. *Annals of Operations Research*. 2021. №4.
 URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10479-020-03922-z.pdf>.

52. Adoption of technologies for sustainable farming systems. Wageningen
 workshop proceedings. 2010. URL: <https://www.oecd.org/greengrowth/sustainable-agriculture/2739771.pdf>.

53. Sustainable Agriculture. USDA. 2020. URL:
<https://nifa.usda.gov/topic/sustainable-agriculture>.

54. Maria de Fátima Oliveira, Francisco Gomes da Silva, Susana Ferreira. Innovations in Sustainable Agriculture. *Sustainability*. 2019. №11. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/2/331/html>.

55. Milinchuk Artem Three reasons agriculture is poised for a surge of sustainable innovation. *Fast Company*. 2019. URL: <https://www.fastcompany.com/90693643/3-reasons-agriculture-is-poised-for-a-surge-of-sustainable-innovation>.

56. Global Innovation Initiative for Sustainable Agriculture. 2019. URL: <https://www.undp.org/press-releases/global-innovation-initiative-sustainable-agriculture>.

57. Eibhuti Bhushan Pradhan, Shikha Gupta. Innovations in Agriculture: Farmer's Perception. *International Journal of Modern Agriculture*, 2020. Volume 9. No.3, URL: <http://modern-journals.com/index.php/ijma/article/view/244/191>.

58. Європейський зелений курс. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_зелений_курс.

59. Konrad Prandacki, Wioletta Wrzaszcz, Marek Zielinski. Environmental and Climate Challenges to Agriculture in Poland in the Context of Objectives Adopted in the European Green Deal Strategy. *Sustainability*. 2021. Volume 13, №18. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/18/10318>.

60. Davydenko N., Dibrova A., Onishko S., Fedoryshyna L., *Journal of Optimization in Industrial Engineering* 14(1), 177-181 (2021) doi:10.22094/JOIE.2020.677843.

61. Wioletta Wrzaszcz, Konrad Prandacki Agriculture and the European Green deal. *Problems of Agricultural Economics*. 2020. №4 URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3821462.

62. Adam Hayes Investment. 2021. URL: <https://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp>.

63. Xinxin Wang, Zeshui Xu, Yong Qin, Marinko Skare Foreign direct investment and economic growth: a dynamic study of measurement approaches and results. *Economic Research*. 2021. URL:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2021.1952090>.

64. Інвестиційна привабливість України зростає – дослідження. Економічна правда. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/07/13/675882/>.

65. Індекс інвестиційної привабливості України. ЕВА. 2021. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2021/07/EBA-InvestIndex_1H2021_UKR.pdf.

66. Інвестиції та земельна реформа в сільському господарстві в Україні. Економічна правда. 2021. URL: https://ageconsearch.umn.edu/record/308592/files/10_Onegina_article.pdf.

67. Tkachenko Svitlana Analysis of investment activity in the agricultural sector of Ukraine, determination of factors and ways of its activation. *Economy and society*. 2021. Вип. 23 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/138/133/>.

68. Sean Ross How Does Total Capital Investment Influence Economic Growth? 2021. URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/032615/how-does-total-capital-investment-influence-economic-growth.asp>.

69. Лучечко Ю.М. Стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України: диверсифікація методів та інструментів. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №13. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/138/133/>.

70. Капітальні інвестиції. Міністерство аграрної політики та продовольства України: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/investiciyi/kapitalni-investiciyi>.

71. П'яте щорічне опитування іноземних інвесторів. Переходи іноземним інвестиціям. ЕВА, DragonCapital, CES. 2021. URL: https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2020/11/2020_ForeignInvestorSurvey_Presentafion_ua.pdf.